

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร ตำรา เว็บไซต์ รายงาน วารสาร และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในหัวข้อต่อไปนี้

1. การเรียนรู้ตลอดชีวิต
 - 1.1 ความหมายและความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต
 - 1.2 การศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมการศึกษา 3 รูปแบบ
2. แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้
 - 2.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้
 - 2.2 ความเป็นมาและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้
 - 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้
 - 2.4 ประเภทของแหล่งการเรียนรู้
 - 2.5 ประโยชน์ของแหล่งการเรียนรู้
3. ระบบการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้
 - 3.1 องค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้
 - 3.2 วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้
 - 3.3 บทบาทหน้าที่ของแหล่งเรียนรู้
 - 3.4 รูปแบบการจัดแหล่งเรียนรู้
4. การส่งเสริมการศึกษาในสถานประกอบการ
 - 4.1 ความหมายของสถานประกอบการ
 - 4.2 ความสำคัญของสถานประกอบการกับการศึกษา
 - 4.3 บทบาทของสถานประกอบการกับการศึกษา
 - 4.4 แนวคิดการส่งเสริมการเรียนรู้ในสถานประกอบการ
 - 4.4.1 แนวคิดการส่งเสริมการเรียนรู้ในสถานประกอบการในประเทศไทย
 - 4.4.2 แนวคิดการส่งเสริมการเรียนรู้ในสถานประกอบการในต่างประเทศ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การเรียนรู้ตลอดชีวิต

1.1 ความหมายและความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต

ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษามีได้มีความหมายเพียงการที่นักเรียนหรือผู้เรียนมาเข้าเรียนในโรงเรียนหรือในสถาบันการศึกษา มีครูเป็นผู้สอน มีห้องเรียน มีอุปกรณ์การสอน มีกิจกรรมการเรียนการสอน ตั้งแต่เข้าถึงชั้น มีการแบ่งผู้เรียนเข้าเรียนในระดับชั้นต่าง ๆ ตั้งแต่อนุบาลถึงอุดมศึกษาเท่านั้น แต่การศึกษามีความหมายครอบคลุมกว้างขวางกว่านั้นมาก จากการศึกษา นิยามความหมาย อ้างจาก สุมาลี สังข์ศรี (2544 : 1-3) แนวคิดที่ให้ไว้โดยนักการศึกษาหลาย ๆ ท่าน เช่น อริสโตเติล (Aristotle) จอห์น มิลตัน (John Milton) จอห์น ล็อก (John Lock) รูสโซ (Russo) แฮร์บาร์ท (Harebarth) จอห์น ดุย (John Dewey) จะพบว่า แต่ละท่านได้ให้ความหมายตามแนวคิด ตามข้อสมมติฐาน ตามปรัชญา และ ยุคสมัยของท่าน แต่อย่างไรก็ตาม นิยามเหล่านี้มีความคล้ายคลึงและมีจุดร่วมกันอยู่ ซึ่งสามารถสรุปนิยามของ “การศึกษา” ได้ว่า

“การศึกษา” หมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ จรรโลง ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคมการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ดังกล่าวนี้ อาจจะทำได้ในหลายรูปแบบ เช่น การอ่าน การฟัง การพูดคุย การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ การเข้าห้องเรียน การท่องเที่ยว การสังเกต การชมนิทรรศการการทำงาน การได้รู้ได้เห็นจากธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การได้รับความรู้จากสื่อประเภทต่าง ๆ เป็นต้น เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่าการศึกษามีได้จำกัดอยู่เพียงการเล่าเรียนภายในโรงเรียนเท่านั้น เป็นการเรียนรู้ในรูปแบบอื่น ๆ จากผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ จากสังคม สิ่งแวดล้อม และจากการดำเนินชีวิต

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับชีวิต ชีวิตของบุคคลนั้นนับแต่เกิดจากครรภ์มารดาจนสิ้นอายุขัยจะมีช่วงเวลาของการดำเนินชีวิต การประกอบภารกิจต่าง ๆ มากมาย และต้องเผชิญกับประสบการณ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ ในแต่ละช่วงชีวิตยาวนานพอสมควร ถ้าพิจารณาในเชิงจิตวิทยา นักจิตวิทยาหลายท่านได้แบ่งช่วงชีวิตของมนุษย์เป็นช่วงวัยต่าง ๆ ไว้ค่อนข้างใกล้เคียงกัน กล่าวคือ วัยทารกและวัยเด็กตอนต้น (อายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ปี) วัยเด็กตอนกลาง (อายุระหว่าง 7-12 ปี) วัยรุ่นตอนต้น (อายุระหว่าง 13-17 ปี) วัยรุ่นตอนปลาย (อายุระหว่าง 18-22 ปี) วัยผู้ใหญ่ตอนต้น (อายุระหว่าง 23-39 ปี) วัยผู้ใหญ่ตอนกลาง (อายุระหว่าง 40-60 ปี) วัยสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ในเชิงพัฒนาการของมนุษย์ นักจิตวิทยาได้กล่าวว่าในแต่ละช่วงชีวิต มนุษย์มีภารกิจที่ต้องกระทำตามวัย เช่น วัยเด็ก และวัยรุ่น เป็นช่วงวัยของการศึกษาหาความรู้ วัยผู้ใหญ่ตอนต้นเป็นช่วงของการแสวงหาอาชีพที่เหมาะสม

การสร้างครอบครัว การสร้างความมั่นคงทางอาชีพและสังคม เป็นต้น นั่นก็คือ บุคคลจะต้องเรียนรู้ เพื่อสามารถดำเนินภารกิจตามวัยได้อย่างเหมาะสม

การศึกษาเกิดขึ้นพร้อมกับชีวิตมนุษย์และอยู่คู่ขนานไปกับชีวิตของมนุษย์ ดังที่จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาคือชีวิต

จากนิยามที่ให้ไว้โดยนักการศึกษาหลาย ๆ ท่าน พอจะสรุปกรอบแนวคิดของการศึกษา ตลอดชีวิตไว้ดังนี้ (อ้างจาก สุมาลี สังข์ศรี 2544: 23-28)

1. การศึกษาไม่ได้สิ้นสุดเพียงเมื่อบุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษานั้น
2. บุคคลควรจะต้องได้รับความรู้ ได้เรียนรู้ในทุกช่วงของชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย
3. ช่วงชีวิตหลังจากที่บุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษานั้น เป็นช่วงชีวิตที่ยาวนานมากกว่า ดังนั้น บุคคลยังต้องการการเรียนรู้อยู่เพื่อจะต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงของสังคมสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นตลอดเวลา
4. บุคคลได้รับการศึกษาอย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิตเพื่อที่จะให้บุคคลสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเอง พัฒนาคุณภาพชีวิต และปรับตัวได้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลง
5. บุคคลควรได้รับความรู้ที่ครอบคลุมตั้งแต่ความรู้พื้นฐานความรู้ทางด้านวิชาชีพไปจนถึงการศึกษาที่จะช่วงพัฒนาความรู้และประสบการณ์ที่จะปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ สังคม สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง สิ่งที่บุคคลควรเรียนรู้ที่ควรสัมพันธ์กับชีวิตจริง
6. การศึกษาตลอดชีวิตนั้นจะผสมผสานการศึกษาทุกวิธีการ ทุกรูปแบบ ทั้งการศึกษาในระบบ และศึกษานอกระบบ
7. แหล่งเรียนรู้สำหรับบุคคลนั้นควรจะเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทุกแหล่งในชุมชน ทั้งโรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ และแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นบุคคล ครอบครัว เพื่อน องค์กร หรือจากการดำเนินชีวิตของตนในชุมชน
8. การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาในภาพรวมทั้งหมด ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ใน 2 มิติ มิติที่ 1 คือ เป็นการพิจารณาในแนวตั้ง มองช่วงชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย ที่ต้องมีการพัฒนาการ มีความเปลี่ยนแปลงของสังคม สถานการณ์แวดล้อม เพราะฉะนั้นการศึกษาจึงมีความจำเป็นในทุกชีวิตตั้งแต่วินาทีแรกที่เกิดขึ้นมาจนถึงขึ้นมาจนวินาทีสุดท้ายของชีวิต มิติที่ 2 เป็นการพิจารณาตามแนวนอนหรือแนวราบ คือ การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่ผสมผสานการเรียนรู้ทุกรูปแบบ ทุกวิธีการทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัยจากทุกแหล่งเรียนรู้ เช่น บุคคลครอบครัว เพื่อน การประกอบอาชีพ สื่อสารมวลชน ชุมชน ฯลฯ และการศึกษาทุกรูปแบบทุกวิธีการทุกแหล่งเรียนรู้ ต้องสัมพันธ์กับชีวิตเพื่อบุคคลจะได้รับประโยชน์จากการศึกษาอย่างแท้จริง

จากกรอบแนวคิดดังกล่าว สามารถสรุปความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตได้ดังนี้คือ

“การศึกษาตลอดชีวิต” เป็นการศึกษาในภาพรวมทั้งหมด ซึ่งครอบคลุมทั้งการในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่จัดให้แก่บุคคลทุกช่วงอายุ ตั้งแต่เกิด จนตาย โดยในแต่ละช่วงชีวิตบุคคลอาจได้รับการศึกษารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบ ผสมผสานกัน เป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตของบุคคล สัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตทั้งด้านสังคม สิ่งแวดล้อม ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง ทั้งนี้ เพื่อมุ่งพัฒนา บุคคลอย่างเต็มศักยภาพ ให้มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์อย่างเพียงพอต่อการดำรงชีวิต การ ประกอบอาชีพ และการปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสม ในทุกช่วงชีวิต

ความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต

ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์แต่ละช่วงวัยจะต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ อยู่เสมอ ทั้งนี้ อาจจะพิจารณาเริ่มตั้งแต่ตนเอง โดยจะมีพัฒนาการในแต่ละช่วงชีวิตจากวัยทารกสู่วัย เด็ก จากวัยเด็กสู่วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ วัยสูงอายุต่อเนื่องไป ซึ่งจะมีความเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย ความคิด สติปัญญา และบทบาทหน้าที่ในแต่ละช่วงชีวิต ถัดจากตนเองมาสู่ชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้ก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง เพราะฉะนั้นบุคคลจะต้องเรียนรู้เพื่อที่จะ ตามความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นให้ได้เท่านั้น เพื่อจะสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมในสภาพ สังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

จากการศึกษาข้อคิด ข้อเขียน ซึ่งสะท้อนแนวคิดและประสบการณ์ของนักการศึกษา หลาย ๆ ท่านจากหลายประเทศ ตั้งแต่เริ่มนำการศึกษาตลอดชีวิตเข้ามาสู่ระบบการศึกษาของประเทศ จนถึงปัจจุบัน อาจสรุปถึงความจำเป็นของการที่ต้องมีการศึกษาตลอดชีวิตได้ดังนี้ อ้างจาก สุมาลี สังข์ศรี (2544 : 28-41)

การศึกษาหรือการเรียนรู้มีความจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ในทุกยุคทุกสมัย ยิ่งใน โลกปัจจุบัน และอนาคตอันใกล้นี้ ความจำเป็นในการเรียนรู้จะยิ่งชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากมีความเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นอย่างมากมาย ซึ่งมีผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ และต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ความ เปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และมีความซับซ้อนมากเกินกว่าที่จะใช้ความรู้และประสบการณ์ ที่ได้รับเพียงเมื่ออยู่ในวัยเรียนในสถานศึกษามาช่วยได้ บุคคลจึงต้องพัฒนาความรู้และประสบการณ์ ให้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ประเทศต่าง ๆ ได้ตระหนักถึงความจำเป็นดังกล่าวจึงได้ให้ ความสำคัญต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในปลายศตวรรษที่ 19 มาถึงศตวรรษที่ 21 นี้ แทบทุกประเทศจะต้องกล่าวถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิต และได้้นำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นแนวคิด

หลักในการจัดการศึกษาของประเทศ กิจกรรมการเรียนรู้ทุกประเภททุกรูปแบบต่างมุ่งไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต

ประเทศไทยก็เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ ในโลก ซึ่งได้รับผลกระทบของความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เช่นเดียวกัน และต้องเตรียมประชาชน ต้องเตรียมสังคมให้มีศักยภาพ มีความพร้อมที่จะเดินเข้าสู่ยุคแห่งความเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ เช่นเดียวกัน แต่เท่าที่ผ่านมา การจัดการศึกษายังไม่สามารถที่จะเตรียมประชาชนให้มีศักยภาพและความพร้อมดังกล่าวได้ ดังนั้นการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงนับว่าเป็นวิถีทางใหม่ที่จะพัฒนาคุณภาพของประชาชนไปสู่เป้าหมายดังกล่าว ดังนั้นการเรียนรู้ตลอดชีวิตย่อมที่จะมีความจำเป็นและมีความสำคัญต่อระบบการศึกษาไทยไม่น้อยกว่าประเทศอื่น แต่เนื่องจากประเทศไทยมีสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม ความเป็นอยู่ของประชาชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมแตกต่างจากสังคมอื่นไปบ้าง ดังนั้น เหตุผลความจำเป็นของการเรียนรู้ตลอดชีวิตต่อสังคมไทยอาจมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างจากประเทศอื่น ซึ่งสามารถสรุปเหตุผลและความจำเป็นได้ดังนี้

1) **ความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในภาพรวม** เนื่องจากทุกภูมิภาคของโลกมีความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม วิทยาการเทคโนโลยี สิ่งเหล่านี้ต่างมีผลกระทบต่อสังคมไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่หยุดนิ่งไม่หยุดนิ่งและนับวันจะซับซ้อนมากขึ้น จึงเป็นความจำเป็นที่ประชาชนไทยทุกคนทุกกลุ่มอายุจะต้องได้รับความรู้ได้ข้อมูลข่าวสารอยู่เสมอเพื่อที่จะรู้ให้เท่าทัน ให้สามารถปรับตัว ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมท่ามกลางสภาพความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

2) **ความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ อาชีพการงาน** ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะเป็นประเทศเกษตรกรรม แต่ก็ยังมีแรงงานบางส่วนที่ทำงานในภาคอุตสาหกรรม นอกจากนั้น ยังมีการทำธุรกิจการค้ากับประเทศต่าง ๆ เมื่อเศรษฐกิจของโลกมีการเปลี่ยนแปลงก็ย่อมมีผลกระทบมาถึงประเทศไทยในลักษณะ ต่าง ๆ เช่น การนำเทคโนโลยีมาใช้แทนแรงงานคน ตลาดแรงงานต้องการผู้ที่มีความรู้มีทักษะเฉพาะทางมากขึ้นคนงานบางส่วนต้องออกจากงาน มีการแข่งขันในการประกอบอาชีพสูง สถานประกอบการจำนวนมากต้องปิดลงอย่างกะทันหัน เป็นต้น ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทางด้านการจำหน่ายผลผลิตทางเกษตรกรรมก็มีการแข่งขันกันสูงมาก เหตุดังกล่าวทำให้ประชาชนที่ประกอบอาชีพการงานต้องพัฒนาความรู้และทักษะอยู่เสมอ เพื่อให้สามารถพัฒนาอาชีพและปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์

3) **ความเปลี่ยนแปลงด้านสังคม** สังคมไทย ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ข้อมูลข่าวสาร สื่อ ต่าง ๆ ได้เผยแพร่ตัวอย่างของสังคมวัฒนธรรมจากประเทศอื่นมาสู่ประเทศไทยอย่างรวดเร็ว ความเป็นอยู่เปลี่ยนจากการพึ่งพาอาศัยกันเป็นแบบการพึ่งพาตนเอง มีการแข่งขันเอารอดเอาเปรียบกันมากขึ้นทำให้มีผู้ด้อยโอกาสในสังคมมาก มีปัญหาทางสังคมวัฒนธรรมความเป็นอยู่เกิดขึ้นมากมาย

และเพราะสภาพปัญหาที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลา เพราะฉะนั้นบุคคลทุกเพศทุกวัยจึงมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับความรู้ข้อมูลอยู่เสมอ เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาได้ เฝ้าปัญหาและหาทางแก้ไขได้อย่างเหมาะสม สามารถอยู่ในสังคมที่มีการแข่งขันได้ สามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นในทุกสถานการณ์ได้

4) **ความเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองการปกครอง** ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเน้นสิทธิเสรีภาพของประชาชนในด้านต่าง ๆ สำหรับด้านการศึกษา ประชาชนมีสิทธิในการได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน จึงมีความจำเป็นที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องจัดการศึกษาอย่างกว้างขวางต่อเนื่องให้บุคคลได้รับโอกาสอย่างเสมอภาค นอกจากนี้ ในระบอบประชาธิปไตยยังเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครอง การบริหารและการพัฒนาชุมชน และสังคมของตน ประชาชนจะมีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าวได้ก็จะต้องมีข้อมูลข่าวสาร มีความรู้ ดังนั้นการได้มีโอกาสรับข่าวสารได้รับความรู้อยู่เสมอจึงเป็นสิ่งจำเป็น

5) **ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยี** วิทยาการและเทคโนโลยีได้รับการพัฒนาให้มีความก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง การติดต่อสื่อสาร การคมนาคม การรับข้อมูลข่าวสารเป็นไปอย่างรวดเร็วด้วยระบบสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัย ประชาชนในโลกสามารถติดต่อกันได้เสมือนโลกไร้พรมแดน จึงทำให้ประชาชนของประเทศต่าง ๆ ในโลกต้องรับรู้ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวโดยปริยาย และจำเป็นจะต้องเรียนรู้ จำเป็นจะต้องติดตามให้ทัน มิเช่นนั้นก็จะไม่สามารถสื่อสารกับประชาคมโลกหรือรับความรู้ ข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ ได้ ซึ่งจะมีผลมาถึงการศึกษา อาชีพการงาน อาหาร สุขภาพ การคมนาคม สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และการดำเนินชีวิต การพัฒนาดังกล่าวนั้นก็เป็นไปอย่างอย่างไม่หยุดยั้ง ประชาชนจึงจำเป็นต้องเรียนรู้อยู่เสมอ ติดตามอยู่เสมอทุกช่วงชีวิต

6) **การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร** ประชากรของประเทศมีอายุยืนยาวขึ้นทำให้มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับจำนวนเด็กแรกเกิด กลุ่มประชากรส่วนใหญ่ของประเทศจึงมิใช่ประชากรวัยเด็กถึงวัยรุ่นเช่นแต่ก่อน แต่กลับเป็นวัยทำงานเรื่อยมาจนถึงวัยสูงอายุ ซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ประชากรเหล่านี้ยังจำเป็นต้องดำเนินชีวิต ต้องประกอบอาชีพ (ผู้สูงอายุบางส่วนยังต้องประกอบอาชีพ) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดการศึกษาให้แก่บุคคลเหล่านี้ เพื่อให้สามารถพัฒนาอาชีพประกอบอาชีพมีรายได้ ปรับปรุงความเป็นอยู่ พัฒนาคุณภาพชีวิตให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงชีวิต

7) **ข้อจำกัดของระบบการศึกษาเดิม** ระบบการศึกษาที่ผ่านมายังมีข้อจำกัดหลายประการทำให้ประชาชนได้รับโอกาสการเรียนรู้ไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะผู้ยากจน ผู้อยู่ในชนบทยังมีเป็นผู้ด้อยโอกาสการศึกษาในระดับต้น ๆ ที่ได้รับยังไม่สามารถช่วยให้เขามีอาชีพที่เหมาะสม มีคุณภาพชีวิตที่ดีหรือมีรายได้ที่เพียงพอ แต่ยังคงเป็นผู้ด้อยโอกาสอยู่ต่อไปและถูกเอารัดเอาเปรียบในสังคม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องปรับระบบการศึกษาเพื่อที่จะเอื้อโอกาสอยู่ต่อไปและถูกเอารัดเอาเปรียบในสังคม

ดังนั้น จึงจำเป็นต้องปรับระบบการศึกษาเพื่อที่จะเอื้อโอกาสให้แก่ผู้ยากจน ผู้ด้อยโอกาส ซึ่งยังมีอยู่เป็นจำนวนมากในสังคมไทย แม้เขาจะพ้นวัยเรียนแล้ว จะประกอบอาชีพแล้ว จะสูงอายุแล้ว ให้ได้มีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อจะปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคงขึ้น

8) เพื่อสนองความต้องการของสังคมและประเทศชาติ ในปัจจุบันแทบทุกสังคมทุกประเทศในโลก ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องนำการศึกษาตลอดชีวิตมาสู่ระบบการศึกษาของตน ดังที่ Hainuat L.D. (1981) กล่าวว่าการศึกษาตลอดชีวิตนั้น อาจพิจารณาความจำเป็นได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

(1) ความจำเป็นอันเนื่องมาจากตัวบุคคล ได้แก่ บุคคลต้องการความรู้อยู่ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับตัวทางด้านการทำงาน การประกอบอาชีพให้มีความรู้ และทักษะเพียงพอที่จะประกอบอาชีพ มีงานที่เหมาะสมในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ เพื่อปรับตัวให้เข้ากับบทบาทในแต่ละช่วงชีวิตอย่างเหมาะสม เช่น บทบาทการทำงาน บทบาทการเป็นหัวหน้าครอบครัว บทบาทการเป็นพ่อแม่ ผู้ปกครอง บทบาทการเป็นผู้สูงอายุ เป็นต้น

(2) ความจำเป็นอันเนื่องมาจากสังคม สังคมต้องการให้ประชาชนในสังคมเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะสื่อสารติดต่อกันได้รู้เรื่อง โดยมีความรู้ความเข้าใจในวิชาการและความรู้ในระดับเดียวกัน นอกจากนั้น ยังสามารถติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอกได้ สังคมต้องการให้สมาชิกในสังคมมีความรู้ ความสามารถเพียงพอที่จะมีส่วนร่วมในสังคมได้อย่างเหมาะสม และต้องการให้สามารถช่วยกันพัฒนาสังคม แก้ปัญหาของสังคมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมของสังคมได้

(3) ความจำเป็นอันเนื่องมาจากประเทศชาติ ประเทศชาติต้องการประชาชนที่มีคุณภาพ มีความรู้ การพัฒนาการศึกษาของประชาชน หมายถึง การพัฒนาประเทศชาติ โดยเฉพาะประเทศที่เพิ่งเกิดใหม่ยังจำเป็นต้องสร้างรากฐาน ยังต้องพัฒนาคุณภาพของประชาชนมาก เพราะยังมีพื้นฐานที่ยังไม่แข็งแกร่งเพียงพอ

จากแนวคิดของ Hainuat อาจกล่าวได้ว่า ความจำเป็นในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต นอกจากเป็นความจำเป็นทางด้านบุคคลแล้ว ยังเป็นความจำเป็นทางด้านความต้องการของสังคมและประเทศชาติด้วย จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นสาเหตุหลัก ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต

1.2 การศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมการศึกษา 3 รูปแบบ (สุมาลี, สังข์ศรี 2544)

การที่จะให้บุคคลได้รับการศึกษาตลอดชีวิตหรือได้รับการศึกษาทุกช่วงชีวิตอย่างต่อเนื่องนั้นจะอาศัยเพียงการศึกษาในระบบเท่านั้นไม่เพียงพอ เพราะบุคคลไม่สามารถศึกษาอยู่ในสถานศึกษาได้จนตลอดชีวิต เพราะฉะนั้น จึงต้องมีการศึกษาในรูปแบบอื่น ๆ ที่เอื้อต่อเวลาและ

เหมาะสมกับสภาพการณ์ในแต่ละช่วงชีวิต เพราะฉะนั้น จึงต้องมีการศึกษาในรูปแบบอื่น ๆ ที่เอื้อต่อเวลาและเหมาะสมกับสภาพการณ์ในแต่ละช่วงชีวิต จากการศึกษาข้อคิดข้อเขียนของนักการศึกษาหลาย ๆ ท่าน เช่น Dave, Axinn, Knowles, Houle, Ryan, Coombs, ก่อ สวัสดิพิพาณิชย์, โกวิท วรรณพัฒน์, สุนทร สุนันท์ชัย ฯลฯ ได้แบ่งประเภทของการศึกษาที่บุคคลได้รับในปัจจุบันนี้ออกเป็น 3 ประเภท คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย หรือการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ และให้คำอธิบายการศึกษาแต่ละรูปแบบไว้ สรุปได้ดังนี้

การศึกษาในระบบ (Formal Education) หมายถึง การศึกษาที่จัดขึ้นโดยมีโครงสร้าง กฎระเบียบต่าง ๆ ค่อนข้างตายตัว เช่น ในเรื่องของการแบ่งระดับชั้นการเรียนการสอน อายุของผู้เรียน การกำหนดหลักสูตร การกำหนดเวลาเรียน ซึ่งส่วนใหญ่ต้องเรียนเต็มเวลา การกำหนดคุณสมบัติของผู้สอน การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนของแต่ละระดับชั้น การมีเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัวในการวัดและประเมินผล การใช้เวลาเรียนยาวนานเพื่อมุ่งเตรียมเยาวชนหรือผู้เรียนให้นำความรู้ไปใช้ในวิชาชีพ การเรียนการสอนมีโครงสร้างที่ตายตัว เนื้อหาหลักสูตรค่อนข้างจะเป็นวิชาการ เป็นทฤษฎี และให้ผู้เรียนในทุกท้องถิ่นเรียนเนื้อหาเดียวกัน การศึกษาในระบบโรงเรียนจะจัดให้แก่บุคคลในช่วงอายุที่กำหนดเท่านั้น การเรียนจะต่อเนื่องจนจบหลักสูตรการเรียนการสอนเกิดขึ้นในสถานที่หรือสถาบันที่จัดขึ้นโดยเฉพาะ ได้แก่ โรงเรียน วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย

การศึกษานอกระบบหรือการศึกษานอกโรงเรียน (Non-formal Education) หรือแต่เดิมนิยมเรียกว่าการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) การศึกษานอกระบบ หมายถึง ประสบการณ์และกิจกรรมทางการศึกษาทุกรูปแบบที่จัดให้แก่ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนทั้งหมด ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ประชากรก่อนวัยเรียน ประชากรที่อยู่ในวัยเรียนแต่พลาดโอกาสเข้าศึกษาในระดับต่าง ๆ และประชากรที่มีอายุพ้นวัยเรียนในระบบโรงเรียนแล้ว ประชากรวัยแรงงานและวัยอื่น ๆ โดยไม่จำกัดวัย เพศ พื้นฐานการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ ความสนใจ ฯลฯ โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้รับความรู้ทั้งในด้านความรู้ที่เป็นพื้นฐานแก่การดำรงชีวิต การอ่านการเขียน ความรู้ทางด้านทักษะอาชีพ และข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบันในเรื่องต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม การศึกษาประเภทนี้มีความยืดหยุ่นในเรื่องระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านอายุของผู้เรียน ระยะเวลาเรียน หลักสูตร วิธีการเรียนการสอน การวัดผล ประเมินผล สถานที่เรียน ผู้เรียนสามารถเข้าเรียนได้เมื่อมีความพร้อมหยุดเรียนได้เมื่อมีภาระความจำเป็นและกลับมาเรียนใหม่ได้เมื่อต้องการเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและสังคม หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดการศึกษาประเภทนี้ไม่จำกัดเฉพาะสถาบันการศึกษา อาจจะเป็นหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

การศึกษาตามอัธยาศัยหรือการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ (Informal Education) หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการศึกษาที่บุคคลได้รับความรู้ ประสบการณ์ ได้เสริมสร้างเจตคติ ค่านิยม และ

ทักษะต่าง ๆ จากครอบครัว สังคม สิ่งแวดล้อม และจากประสบการณ์ในการดำรงชีวิตประจำวัน การได้รับความรู้ว่าจะได้จากการพูดคุย สนทนา การสังเกต การเข้าร่วมในกิจกรรม การประกอบอาชีพ การงาน โดยที่กิจกรรมเหล่านี้อาจไม่ได้เกิดขึ้นหรือมีการจัดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งทางการศึกษา แต่จัดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อื่น แต่กลับทำให้บุคคลได้รับความรู้โดยบังเอิญหรือโดยไม่ตั้งใจ เช่น การที่บุคคลไปเที่ยวสวนสาธารณะหรือสวนสัตว์แล้วบังเอิญได้รับความรู้เกี่ยวกับสัตว์และพรรณไม้ต่าง ๆ หรือเด็ก ๆ เรียนรู้คำศัพท์ใหม่ ๆ จากการพูดคุยกับเพื่อนกับคนในครอบครัว ได้เรียนรู้การทำอาหาร การดูแลบ้านเรือนจากการสังเกต และการช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน หรือบุคคลอาจเรียนรู้เรื่องของธรรมชาติ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ จากการฟังเพลง หรือจากการชมภาพยนตร์ เป็นต้น จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่ากิจกรรมที่ขกมาเป็นตัวอย่างไม่ว่าจะเป็นสวนสาธารณะ สวนสัตว์ การทำงานบ้าน เพลงภาพยนตร์ หรือสื่อมวลชนชนิดอื่น ๆ เหล่านี้ไม่ได้ถูกจัดทำหรือจัดสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการศึกษา แต่บางอย่างเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เช่น การทำงานบ้าน หรือการพักผ่อนเพื่อการบันเทิง การได้รับความรู้จากสื่อประเภทต่าง ๆ แต่สิ่งเหล่านั้นไปทำให้บุคคลเกิดความรู้ขึ้นโดยอัตโนมัติ หรือโดยบังเอิญ การที่บุคคลได้รับความรู้โดยวิธีการดังกล่าวนี้เรียกว่า การศึกษาตามอัธยาศัย

เมื่อพิจารณารายละเอียดของการศึกษาทั้ง 3 ประเภทแล้ว จะพบว่า การศึกษาทั้ง 3 ประเภทนั้นมีความเชื่อมโยงกัน จะแยกจากกันโดยอิสระได้ยาก การศึกษาในระบบ โรงเรียนเป็นรูปแบบที่มีระบบแบบแผนมากที่สุด การศึกษาตามอัธยาศัยค่อนข้างจะไม่มีแบบแผน ไม่ได้ตั้งใจจัดให้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ส่วนการเรียนนอกระบบอยู่ระหว่างกลางจะจัดให้มีแบบแผนอย่างการศึกษาในระบบบ้างก็ได้ หรือจะให้ยืดหยุ่นมากที่สุดแบบการศึกษาตามอัธยาศัยก็ได้ อย่งไรก็ตามการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันมาก ในแต่ละช่วงชีวิตของบุคคลอาจจะได้รับการศึกษาทั้ง 2 หรือ 3 รูปแบบผสมผสานกันไป เช่น ขณะที่บุคคลได้รับการศึกษารูปแบบหนึ่งอาจจะได้รับอีกรูปแบบหนึ่งควบคู่กันไปก็ได้ โดยเฉพาะการศึกษาตามอัธยาศัยเกิดขึ้นได้เสมอแม้บุคคลกำลังศึกษาอยู่ในระบบโรงเรียนหรือนอกระบบก็ตาม

2. แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย ความหมายของแหล่งเรียนรู้ ความเป็นมาและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ ประเภทของแหล่งเรียนรู้ และประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้

2.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้ ได้มีนิยามคำว่าแหล่งเรียนรู้ไว้หลายความหมายด้วยกัน คือ

สุมาลี สังข์ศรี ได้รวบรวมความหมายของแหล่งเรียนรู้โดยสรุปได้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2546 ให้คำจำกัดความว่า แหล่ง หมายถึง ถิ่น ที่อยู่ บริเวณ ศูนย์รวม บ่อเกิดแห่งการเรียนรู้ หมายถึง เข้ารับความรู้จากผู้สอน รับการศึกษาศึกษาฝึกฝนอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ หรือความชำนาญ ฝึกให้เกิดความรู้ ความเข้าใจจนเป็นความชำนาญ และ ฐ หมายถึง แจ้ง เข้าใจ ทราบ

ดังนั้น แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง ถิ่น ที่อยู่ บริเวณ บ่อเกิด แห่ง ที่ หรือ ศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญ แหล่งการเรียนรู้ อาจเรียกว่า แหล่งความรู้ในชุมชน แหล่งวิชาการในชุมชน แหล่งทรัพยากรในชุมชน หรือแหล่งวิทยาการในชุมชน แต่มีความหมาย วิธีดำเนินการ และเป้าหมายที่คล้ายคลึงกัน นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ต่างกัน ดังนี้

กรมวิชาการ (2539) ได้นิยามความหมายของแหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ และประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียน ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

ปราสาท สอนรัมย์ (2546) ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ และประสบการณ์ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยได้อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่องเพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

นพพล สำเภารเงิน (2548) ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิทยาการและประสบการณ์ที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

วิเชียร วงคำจันทร์ (2552) ได้กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ วิทยาการ ภูมิปัญญาชาวบ้านและประสบการณ์อื่น ๆ ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

จากการศึกษาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ หน่วยงาน และวัตถุสิ่งของที่มนุษย์สร้างขึ้น เทคโนโลยี สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ กิจกรรม ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีหรือการดำรงชีวิตในชุมชน ในท้องถิ่นที่มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนเพราะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

2.2 ความเป็นมาและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ จากการศึกษาข้อคิดและงานเขียนของนักวิชาการหลาย ๆ ท่าน สามารถสรุปความเป็นมาและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ดังนี้

2.2.1 ความเป็นมาของแหล่งเรียนรู้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตราที่ 25 กำหนดให้รัฐมีหน้าที่ส่งเสริมการดำเนินงานการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้ทั่วถึงและพอเพียง โดยนัยของมาตราดังกล่าวต้องการให้สังคมไทยมีโครงสร้างพื้นฐานที่เกื้อหนุนต่อการเรียนรู้ของบุคคล ในรูปของแหล่งการเรียนรู้ที่บุคคลสามารถจะเรียนรู้ได้อย่างหลากหลายกว้างขวาง และมีมากพอเพียงที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นได้ ไม่ว่าจะการเรียนรู้นั้นเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการศึกษาในรูปแบบใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัย ก็ต้องมีแหล่งที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้มากกว่าในขอบเขตของโรงเรียน ในมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าว ได้กล่าวถึงแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ ห้องสมุด ประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้ อื่นๆ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นถึงความหลากหลายของแหล่งการเรียนรู้เหล่านี้ ซึ่งแท้ที่จริงอยู่รอบ ๆ ตัวเรานั่นเอง เป็นที่ที่เราคุ้นเคย และสัมผัสอยู่ตั่งเกิดจนตาย แต่ที่เราจะทำความรู้จักแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างไร และในบทบาทหน่วยงานของรัฐที่จะต้องส่งเสริมการดำเนินงาน และการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตควรจะทำอย่างไรในการประชุมสัมมนาของกรมการศึกษานอกโรงเรียน เมื่อเดือนสิงหาคม 2543 ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้มีการพูดคุยหารือกันระหว่างนักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานในแหล่งการเรียนรู้ ตลอดจนได้ไปดูแหล่งการเรียนรู้ตามที่นิยามไว้ในมาตราที่ 25 หลายแห่ง และกลับมากลั่นแกล้งทำความเข้าใจเรื่องแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งมีประเด็นหลัก ๆ ที่พูดถึงคือ เรื่องการศึกษาตามอัธยาศัย และแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเชื่อว่าจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในฐานะที่เป็นรูปนามของกันและกัน

2.2.2 ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ ปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าในวิทยาการสาขาต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การศึกษาหรือการเรียนรู้จะหยุดเพียงการศึกษาภาคบังคับในรั้วโรงเรียนเท่านั้นไม่ได้ ทุกคนจะต้องศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่องไปตลอดชีวิต ดังนั้น แหล่งการเรียนรู้ จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยให้บุคคลสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองตามความต้องการ ความสนใจ ความถนัด และความพร้อม

นฤมล ดันธสุรเศรษฐ์ (2538) กล่าวว่าไว้ว่า แหล่งความรู้ หรือแหล่งวิทยาการในชุมชนมีความสำคัญ คือ

1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิต ที่ประชาชนจะมีปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้ต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองตลอดเวลา ไม่จำกัดเพศ และวัย

2) เป็นแหล่งที่ช่วยเสริมการเรียนการสอนการศึกษาในระบบ

3) เป็นแหล่งที่ประชาชนเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้จากแหล่งกำเนิดได้ เช่น การศึกษาโบราณ โบราณวัตถุ หรือศาสนสถาน พันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสัตว์ชนิดต่าง ๆ ถึงแหล่งที่อยู่อาศัยในป่า

4) เป็นแหล่งที่ประชาชนเข้าไปปฏิสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรงหรือลงมือปฏิบัติจริงได้ เช่น การแก้เครื่องยนต์ การประดิษฐ์เครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ การทำอาหาร ขนม หรือดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น

5) เป็นแหล่งที่ประชาชนเข้าไปปฏิสัมพันธ์ เพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ ที่มีการคิดค้นขึ้นและได้ของจริง เช่น การศึกษาประดิษฐ์กรรมใหม่ โดยดูจากวิดิทัศน์ ภาพยนตร์ นิทรรศการ หรือสื่อสิ่งพิมพ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งวิทยาการประเภทนี้ จะเป็นสื่อที่มีความสำคัญในหลายด้าน คือ

(1) เป็นแหล่งให้ข่าวสาร เปิดโลกทัศน์ของผู้ศึกษาให้กว้างไกลกว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ช่วยให้เกิดความสนใจในเรื่องสำคัญ ช่วยยกระดับความมุ่งมั่น โดยการเสนอภาพในอุดมคติ เสนอผลสำเร็จและความก้าวหน้าของงานและบุคคลต่าง ๆ

(2) เป็นสิ่งช่วยเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมเพื่อให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ แนวความคิดใหม่ เกิดมุมมองใหม่ ขึ้น

(3) เป็นสื่อการสอนสมัยใหม่ที่ให้ความรู้ ก่อให้เกิดทักษะช่วยให้การเรียนรู้เร็วขึ้น

นิวัติ อรรถบดินทร์ (2536) กล่าวว่า ival แหล่งความรู้มีความสำคัญ คือ เป็นสถานที่ที่ประชาชนในหมู่บ้านได้ร่วมแรง ร่วมคิด ร่วมทำมีการบริจาคตริพย์สิน ร่วมมือเสียสละกำลังกายในการจัดสร้างอาคาร สถานที่ สำหรับเป็นสถานที่ให้ความรู้ ข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ แก่ประชาชน โดยมีสื่อสิ่งพิมพ์และอาจมีสื่อเทคโนโลยี วิทยุ โทรทัศน์ ของจริง ของจำลอง การแสดง การสาธิตต่าง ๆ ไว้บริการ สื่อบางส่วนได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยราชการ และเอกชน สื่อบางส่วนได้รับบริจาคจากประชาชนทั่วไป ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านได้มีโอกาสฝึก อ่าน เขียน ได้ปรึกษา และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่คุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

กรมสามัญศึกษา (2543) ให้ความเห็นว่า แหล่งการเรียนรู้ มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาทักษะและความสามารถที่จะช่วยให้บุคคลแต่ละคนสามารถเป็นผู้เรียนรู้อย่างอิสระ เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ศักยภาพอย่างเต็มกำลังความสามารถ หรืออาจกล่าวได้ว่า แหล่งการเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนเป็นผู้ยอมรับความเป็นจริงแห่งตน (Self – actualization)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543) กล่าวถึง แหล่งการเรียนรู้ว่า เป็น “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” อาจเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมประกอบด้วยข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และ กิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนมีระยะเวลาเรียนยืดหยุ่น สอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียนมีการประเมินและการวัดผลการเรียนที่มีลักษณะเฉพาะสร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกับการประเมินในชั้นเรียนหรือห้องเรียน

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ การเรียนรู้ตลอดชีวิตจะเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของมนุษย์และแหล่งเรียนรู้ของมนุษย์ ดังนี้

1) การเรียนรู้ของมนุษย์ มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีการเรียนรู้ได้อย่างมากมาย มหัศจรรย์ สามารถใช้ความรู้นั้นเพื่อการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมของตนได้ จะโดยพัฒนาการทางร่างกาย และสมอง หรือโดยการพัฒนาการเรียนรู้ เพื่อการอยู่รอดในสังคมก็ตาม มนุษย์มีวิวัฒนาการของการเรียนรู้ที่น่าสนใจ เริ่มตั้งแต่การเรียนรู้เพื่อที่จะมีชีวิตรอดตามสัญชาตญาณของสิ่งมีชีวิตไปสู่การทำมาหากินยังชีพ จนพัฒนาขึ้นเป็นวิถีชีวิตของชนเผ่า จนเริ่มมีการทำให้การเรียนรู้มีรูปแบบขึ้น เพื่อถ่ายทอดความรู้ ค่านิยมจากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งในสังคมไทยนับแต่บรรพการการเรียนรู้เริ่มจากบ้านจากครอบครัว เรียนรู้ที่จะทำมาหากิน เรียนรู้ที่จะอยู่รอด จนวิวัฒนาการไปสู่การเรียนรู้ในวัด ในวัง และในสกุลช่างต่าง ๆ จนเมื่อก้าวเข้าสู่การพัฒนาประเทศเข้ามาสู่ความเป็นสากล จึงเริ่มมีโรงเรียน โรงสอนขึ้น เมื่อกว่าศตวรรษที่ผ่านมาทำให้มิติของการเรียนรู้หลากหลายมิติหายไป คงไว้แต่เพียงมิติของการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน ทั้ง ๆ ที่มีมิติของการเรียนรู้ที่นอกกรอบ และหลากหลายยังคงอยู่ มนุษย์มีการเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ กล่าวคือ การเรียนรู้ที่เป็นทางการ มีการจัดระบบการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีหลักสูตร มีสื่อ มีวิธีการ ตลอดจนการวัดผล ประเมินผล จะเป็นในระบบหรือนอกกรอบก็ตาม แต่เป็นเรื่องที่คาดหมายได้ วางแผนได้

ส่วนการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการ เป็นการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย ไม่ชัดเจนตายตัว เรียนรู้โดยการเลียนแบบ (Animate) เรียนรู้จากการทำงาน เรียนรู้จากการเล่น เรียนรู้จากการเล่น สนทนา เรียนรู้จากการเข้าไปสัมผัสเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตามสถานการณ์ ไม่อาจคาดหมาย กะการล่วงหน้าได้ การเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาตามอัธยาศัย เพราะว่าการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการจัดสภาพแวดล้อม และปัจจัยเกื้อหนุน ทั้งสื่อ แหล่งความรู้ บุคคล สถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย เรียนตามความสนใจ ความพร้อม โอกาส แต่กระนั้นก็ตามก็อาจเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจไว้ล่วงหน้าก็ได้

หากจะเปรียบเทียบรูปแบบการศึกษาตามนัยของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เป็น เชือก 3 เส้น ที่ซึ่งชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนวาระสุดท้ายของชีวิต จะเห็นได้ว่า เชือกเส้นยืนที่ เชื่อมโยงชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย คือ การศึกษาตามอัธยาศัย ในขณะที่เชือกเส้นใหญ่ที่พันรอบเส้น อื่นคือ การศึกษาในระบบ แม้จะมีระยะเพียงช่วงหนึ่งของชีวิตแล้วแต่ละบุคคลบางคอนอาจเป็น 6 ปี 9 ปี 12 ปี 16 ปีก็ตาม หรือมากกว่านั้น เป็นเส้นที่หล่อหลอมบุคลิกของคน สร้างความรู้พื้นฐานที่ จำเป็น เรียกว่า เป็นการศึกษาในระบบ ในขณะที่เชือกอีกเส้นหนึ่งถักทอชีวิตเป็นช่วง ๆ เป็นประาะ ๆ เพื่อแต่งเติมให้เชือกแห่งชีวิตสมบูรณ์ อาจเกิดขึ้นก่อนเรียนในระบบโรงเรียน ในระหว่างเรียน หรือ เมื่อพ้นจากระบบโรงเรียนแล้วก็ตาม เชือกทั้งสามเส้นนี้จะถักทอชีวิตการเรียนรู้ของมนุษย์ จนกระทั่ง หมดลมหายใจ

2) **แหล่งการเรียนรู้ของมนุษย์** เมื่อหันไปมองรอบตัวเรา จะเห็นได้ว่าสถานที่ต่าง ๆ รอบตัวเรา เป็นสถานที่ที่จะให้ความรู้แก่เราได้ตลอดเวลา เป็นแหล่งที่มีความรู้อย่างมหาศาล อยู่ที่ว่า เราจะมีโอกาสได้เข้าไปสู่สถานที่ที่จะให้เราได้เรียนรู้ได้อย่างไร แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นแหล่ง ที่บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ตามความสนใจ ตามศักยภาพและโอกาส ตามความสามารถ โดยจะเรียนรู้ ได้อย่างไม่เป็นทางการ แหล่งการเรียนรู้จึงเป็นที่เรียนของการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีอยู่ทั่วไปใน สังคม หากจะกำหนดลักษณะของแหล่งการเรียนรู้ตามนัยของมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ จะพบว่าแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและ นันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งอาจจำแนกประเภทแหล่งการเรียนรู้ไว้กว้าง ๆ 2 ประเภท ดังนี้

(1) แหล่งการเรียนรู้ที่จัดกระทำไว้เพื่อวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ เช่น ห้องสมุด ประชาชน พิพิธภัณฑ์ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น

(2) แหล่งการเรียนรู้ที่จัดกระทำไว้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นเป็นหลัก โดยมีหรือไม่มี วัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้ เช่น หอศิลป์ ศูนย์กีฬาและนันทนาการ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ เป็นต้น

สกุณ จันดี (2552) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ยุคใหม่ใส่ใจแหล่งการเรียนรู้รอบตัว พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนด ความมุ่งหมายและหลักการของการศึกษาไว้ในมาตรา 6 ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคน ไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและ วัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข และการปฏิรูปการศึกษาเป็น เรื่องของทุกคน โดยทุกฝ่ายในสังคมต้องเข้ามามีส่วนร่วม มาตรา 8 ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัด การศึกษา และมาตรา 9 กล่าวถึง กระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครั้ว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ

สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันอื่น มาตรา 24 กำหนดให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน จากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ สามารถจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ด้วยการประสานความร่วมมือกับบิดามารดาผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ให้สถานศึกษามุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งมีความยืดหยุ่นสนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ และเรียนรู้ได้จากสื่อการเรียนรู้อะไรก็ได้ทุกที่ทุกเวลา รวมทั้งจากเครือข่ายการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนและแหล่งอื่น ๆ ที่มีความหลากหลาย เพื่อส่งเสริมให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณค่า น่าสนใจ ชวนคิด ชวนติดตาม เข้าใจง่ายและรวดเร็ว

มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สถานศึกษาจัดการศึกษาให้ได้มาตรฐาน มุ่งหวังให้ผู้เรียนมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทย นิยมไทย และดำรงไว้ซึ่งความเป็นไทย (มาตรฐานที่ 1 (6)) มุ่งหวังให้ผู้เรียนมีความสนใจแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ รอบตัว ใช้ห้องสมุด แหล่งความรู้ และสื่อทั้งในและนอกสถานที่ (มาตรฐานที่ 6 (2)) สถานศึกษามีการนำแหล่งการเรียนรู้ และภูมิปัญญาชุมชนมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน (มาตรฐานที่ 14 (7)) ด้วยการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และใช้แหล่งการเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษา (มาตรฐานที่ 16) สถานศึกษามีการสนับสนุนและใช้แหล่งการเรียนรู้ และภูมิปัญญาชุมชน (มาตรฐานที่ 17) แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีความจำเป็นและมีความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการการเรียนรู้ จากสื่อและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ นักเรียนจะได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ได้ฝึกปฏิบัติหาความรู้และสรุปความรู้ได้ด้วยตนเองจนเป็นผู้ที่คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้ ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้จากของจริง จึงทำให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข ด้วยเหตุผลทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นจึงเป็นคำตอบที่ว่าทำไมการเรียนยุคใหม่จึงต้องใส่ใจแหล่งเรียนรู้รอบตัว ดังนั้นครูยุคใหม่และผู้บริหารมืออาชีพ จึงต้องใส่ใจและให้ความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนให้มากที่สุด เพื่อให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาที่แท้จริง

จากการศึกษาข้างต้น แม้แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะเป็นเรื่องใหม่ที่มีพื้นฐานมาจากสิ่งที่มีอยู่ แม้เป็นทุนเดิมทางสังคม แต่ก็ยังเป็นประเด็นใหม่ที่กล่าวถึงมากขึ้น โดยเฉพาะประเด็นที่

จะใช้แหล่งการเรียนรู้มาเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคล จึงนับเป็นจุดเริ่มต้นที่เราจะเอาจริงเอาจังกับเรื่องดังกล่าว เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ขึ้นในสังคมไทย

2.4 ประเภทของแหล่งเรียนรู้

กรมวิชาการ (2539) จำแนกแหล่งการเรียนรู้ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุด ห้องหมวดวิชา ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องอินเตอร์เน็ต ศูนย์วิทยบริการ ศูนย์โสตทัศนศึกษา ศูนย์สื่อการเรียนการสอน ศูนย์พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน Resource Center สวนพฤกษศาสตร์ สวนวรรณคดี สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ สวนหนังสือ สวนธรรมะ ฯลฯ

2) แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ ศูนย์กีฬา วัด ครอบครัว ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชน สถานประกอบการ องค์กรของรัฐ และเอกชน ฯลฯ

จากแนวคิดของนักการศึกษาหลาย ๆ ท่าน อาจสรุปจำแนกประเภทของแหล่งการเรียนรู้หรือแหล่งความรู้ หรือแหล่งวิทยาการได้ 4 ประเภท ดังนี้

1) แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล คือ ผู้ซึ่งมีความรู้ ความสามารถมีทักษะภูมิปัญญา มีประสบการณ์ในสาขาอาชีพต่าง ๆ ในท้องถิ่น ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ ทักษะ เจตคติ ให้แก่ผู้ที่สนใจต้องการเรียน

2) แหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่หรือวัตถุสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

(1) สถานที่ที่เป็นธรรมชาติ เช่น ดิน แหล่งน้ำ ป่า ภูเขา สัตว์ พืช และแร่ธาตุ เป็นต้น

(2) สถานที่ที่เป็นสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด ศูนย์การเรียน ศูนย์รับข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น

3) แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อที่เป็นตัวกลาง ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจและทักษะประสบการณ์ ได้แก่ วัสดุ อุปกรณ์ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

(1) สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น เอกสาร หนังสือ ตำรา ใบปลิว จุลสาร ฯลฯ

(2) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่ให้ภาพเคลื่อนไหว และภาพนิ่ง ทำให้ภาพและเสียง เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ สไลด์ รูปภาพ ฯลฯ

4) แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรม เทคนิคและวิธีการ เช่น นวัตกรรม ความก้าวหน้าทางวิทยาการ สิ่งประดิษฐ์คิดค้นใหม่ วิธีการสอนแบบต่างๆ เทคนิคกระบวนการทำงานหรือการแก้ปัญหาต่างๆ ในท้องถิ่น

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้จึงมีหลากหลาย การจำแนกประเภทมีหลากหลายแนวคิดและยากจะแยกกันโดยเด็ดขาด เพราะแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีลักษณะผสมผสานและมียุ่มากรอบตัวเรา อาจแบ่งประเภทแหล่งเรียนรู้เป็น 4 ประเภท จากกรณีศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนของอำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญพบว่า

1) แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล หมายถึง บ่อเกิดหรือศูนย์รวมของวิชาความรู้ที่อยู่ในชุมชน คือ บุคคลที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ตนเองมีอยู่ให้ผู้สนใจหรือผู้ต้องการเรียนรู้ในชุมชนได้ เช่น บุคคลที่มีทักษะความสามารถในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะวิทยาการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตและเกิดขึ้นใหม่ และที่จะพัฒนาต่อไปในอนาคตย่อมมาจากบุคคลทั้งสิ้น อาจจำแนกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

- (1) แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลที่ได้รับแต่งตั้งเป็นทางการ
- (2) แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลที่เป็นไปตามสภาพและบทบาทในสังคม
- (3) แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลที่เป็นไปโดยสายงานในการประกอบอาชีพต่าง ๆ
- (4) แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลที่เป็นความสามารถเฉพาะตัว เช่น ศิลปิน ช่างฝีมือ ผู้รู้ และผู้ปฏิบัติต่าง ๆ เป็นต้น
- (5) แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

2) แหล่งเรียนรู้ประเภทธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ประเภทนี้ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ด้านการศึกษาหาความรู้ ทั้งในส่วนที่ช่วยให้รู้ประวัติมนุษย ความเป็นมาของมนุษย์ สัตว์ และสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัว เพื่อเข้าใจสิ่งแวดล้อมที่มีขึ้น สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข โดยสามารถนำทรัพยากรมาใช้อย่างคุ้มค่าและอนุรักษ์ให้ยืนยาวเพื่อมนุษยชาติต่อไปในอนาคต ทรัพยากรธรรมชาติที่มีลักษณะเป็นแหล่งเรียนรู้ จำแนกได้ดังนี้

- (1) แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์ยังคงความเป็นธรรมชาติมากที่สุด ได้แก่ อุทยานแห่งชาติ ซึ่งมีคุณลักษณะเฉพาะตัวตามเขตภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ มีคุณค่าทางด้านการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับชีวิตสัตว์และสภาพธรรมชาติต่าง ๆ ฯลฯ
- (2) แหล่งเรียนรู้ประเภทธรรมชาติ ที่มนุษย์เข้าไปเสริมแต่งแต่ยังคงเป็นธรรมชาติ ได้แก่ วนอุทยาน เป็นแหล่งที่มีความสวยงามและคงความเป็นธรรมชาติ โดยมีการเสริมแต่งธรรมชาติเท่าที่จำเป็น เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลินและความรู้ เช่น ทำป้าย แนะนำสถานที่ จัดทำอาคารแสดงวิวัฒนาการต่าง ๆ ฯลฯ

(3) แหล่งเรียนนารู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์คัดแหล่ง เพื่อใช้ประโยชน์ ด้านการศึกษาหรือหาความเพลิดเพลิน ได้แก่ สวนพฤกษศาสตร์ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติ ฯลฯ

3) แหล่งเรียนรู้ประเภทสื่อ แหล่งเรียนรู้ประเภทสื่อนี้มีความสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันสังคมเป็นสังคมแห่งข่าวสารข้อมูล หากมีแหล่งเรียนรู้ประเภทนี้อยู่ใน สังคมใดมาก ย่อมทำให้มีความเจริญและมีอำนาจในการแข่งขันมากขึ้น เทคโนโลยีการสื่อสารซึ่ง พัฒนาสมรรถนะทั้งในด้านเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นตัวกลางถ่ายทอดความรู้ให้มีคุณภาพสูงขึ้น สามารถจำแนกได้ดังนี้

(1) สื่อที่ได้รับได้ด้วยการมองเห็น เป็นสื่อที่สามารถรับรู้ด้วยการอ่าน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือต่าง ๆ ฯลฯ

(2) สื่อที่ได้รับด้วยการฟัง เช่น วิทยุกระจายเสียง

(3) สื่อที่ได้รับด้วยการฟังและการมองเห็น เช่น โทรทัศน์ ภาพยนตร์ เป็นสื่อที่ทำให้ เกิดความเข้าใจอย่างรวดเร็วมากที่สุด

สื่อที่เป็นอิเล็กทรอนิกส์เหล่านี้ นอกจากจะเป็นสื่อมวลชนแล้ว ยังมีสื่อที่สามารถ ติดต่อระหว่างบุคคลโดยใช้เสียง ได้แก่ โทรศัพท์ การสัมมนาทางไกลที่ให้ข่าวสารและให้ภาพ เช่น โทรพิมพ์ เทเล็กซ์ แฟกซ์ คอมพิวเตอร์ออนไลน์ นอกจากนี้ยังมีแหล่งเรียนรู้ประเภทสื่อที่มีผู้สนใจ สามารถไปศึกษาค้นคว้าในรูปแบบเสียง แผ่นเสียง วิทยุทัศน์ วิทยุโอดิลค์ วิทยุโอเท็กซ์ เป็นต้น

4) แหล่งเรียนรู้ประเภทวัตถุและอาคารสถานที่ แหล่งเรียนรู้ประเภทนี้ หมายถึง วัตถุและอาคารสถานที่ซึ่งเป็นสิ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนรู้สามารถศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพื่อให้เกิดการ เรียนรู้ในสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ประเภทนี้ ทำให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรง สามารถเข้าใจ สิ่งที่ศึกษาได้ง่ายขึ้น เป็นการเสริมแรงให้อยากเรียนและเกิดภาพมูมมอที่ดี และเห็นคุณค่าของ สิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน การจำแนกประเภทอาจแบ่งเป็น 2 ลักษณะดังนี้

(1) แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานศึกษา เช่น สถาบันการศึกษาต่าง ๆ สถานฝึกอาชีพ ศูนย์เรียนรู้ในชุมชน ทั้งด้านความรู้ทั่วไปและอาชีพ

(2) แหล่งเรียนรู้ที่ไม่ใช่สถานศึกษา เช่น สถานประกอบการชุมชน ศาสนสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑ์ องค์กรทางสังคมต่าง ๆ ฯลฯ

2.5 ประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน โดยให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ จากแหล่งความรู้ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการสร้างเสริม ประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียน ซึ่งมีนักการศึกษาเสนอแนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์ของแหล่งการเรียนรู้ ต่าง ๆ ดังนี้

ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2538) กล่าวว่า การจัดแหล่งความรู้หมู่บ้านเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทางหนึ่ง ซึ่งจัดในรูปของการศึกษาออกโรงเรียน เป็นการลงทุนที่ไม่สูง แต่ได้รับผลประโยชน์มาก สรุปได้ 5 ประการคือ

- 1) ประชาชนจะได้รับข่าวสารข้อมูลและเพิ่มพูนความรู้ต่าง ๆ เพิ่มเติม
- 2) เป็นการส่งเสริมการอ่าน และป้องกันการลืมหนังสือของประชาชน
- 3) เป็นการสร้างนิสัยการอ่านให้กับประชาชน
- 4) เป็นการก่อให้เกิดความร่วมมืออันดีระหว่างส่วนราชการกับประชาชน
- 5) ใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมในการพบปะหารือ จัดประชุมของหมู่บ้าน เป็นที่พักผ่อน และจัดกิจกรรมนันทนาการ ด้านความรู้ กีฬาและบันเทิง

แสงจันทร์ อินทนนท์ (2538) กล่าวว่า การจัดแหล่งความรู้ หมู่บ้าน เป็นการวางพื้นฐานเบื้องต้นที่จะช่วยพัฒนาประชาชนในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท มุ่งพัฒนาด้านความเป็นอยู่ให้ “อยู่ดี” สามารถดำรงชีวิตได้อย่าง “มีความสุข” มีความประพฤติถูกต้องมีความมั่นคง ปลอดภัยในชีวิต การให้บริการทางการศึกษา เป็นการชี้แนะให้รู้ว่า จะทำอย่างไร เพื่อให้มีชีวิตอยู่ดี มีความสุข และนำความรู้ที่ได้รับนั้นมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับตน โดยขึ้นอยู่กับพื้นฐานของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ

2) ช่วยให้ประชาชนรู้จักการพึ่งตนเอง การพัฒนาชุมชนมีความมุ่งหมายให้ประชาชนได้ช่วยตนเองมากที่สุด และเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง การจัดแหล่งความรู้ในชุมชน จึงเป็นการช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือชุมชนของตนเองในรูปของการช่วยกันจัดสร้างแหล่งการเรียนรู้ การช่วยเหลือมีหลายด้าน เช่น ด้านแรงงาน ด้านวัสดุ และทรัพย์สินที่จะนำมาพัฒนาชุมชน โดยไม่ต้องอาศัยงบประมาณจากรัฐ การพึ่งพาตนเองนี้ทำให้เกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ เป็นการช่วยให้แหล่งการเรียนรู้ได้พัฒนามากขึ้น ไปอีกด้วย

3) ช่วยให้คนคิดเป็น คนที่คิดเป็นนั้น เป็นผู้ที่สามารถปรับปรุงตนเองและสิ่งแวดล้อมให้กลมกลืนกัน เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็สามารถมองเห็นปัญหา วิเคราะห์ปัญหา และหาทางแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องนั้น โดยเลือกทางตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันของตนเองและสิ่งแวดล้อม การศึกษาเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจปัญหา ทำให้ได้พิจารณาหาทางออกที่ดีที่สุดและเหมาะสมที่สุด

4) ช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจในชุมชน อันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตอีกประการหนึ่ง คือ ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ และมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องความไม่รู้ของประชาชน ไม่รู้ว่าทำอย่างไรที่จะช่วยเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว ไม่รู้จักใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงผลผลิตไร่นา และไม่รู้ว่าจะนำวัสดุพื้นบ้านมาทำประโยชน์อะไรบ้าง เป็นต้น

ดังนั้น การมีศูนย์รวมความรู้ในหมู่บ้าน จึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยชี้นำให้ประชาชนมีโอกาสเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ เพิ่มขึ้น และหาทางช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจในครอบครัวและชุมชนได้

3. ระบบการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้

ระบบการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ประกอบด้วย องค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ บทบาทหน้าที่ของแหล่งเรียนรู้ และรูปแบบการจัดแหล่งเรียนรู้ ดังนี้

3.1 องค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้ มีองค์ประกอบที่ควรพิจารณา คือ

- 1) ตัวแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งเน้นไปที่สถานที่ที่จัดเป็นแหล่งการเรียนรู้
- 2) กิจกรรมที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการจัดกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสิ่งของ คนกับสื่อ กลุ่มกับกลุ่ม กลุ่มกับสื่อ คนกับเหตุการณ์ และกลุ่มกับเหตุการณ์ ความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นโดยลำพังเฉพาะตัว เฉพาะกลุ่ม โดยไม่สัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ก็ได้ ในขณะที่เดียวกันเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนการสนทนา (Conversation Base) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อาจจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ อาจตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์จะพาไป
- 3) นักการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งจะเป็นผู้จัดการให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ขึ้น
- 4) การบริหารจัดการแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้เกิดสภาพแวดล้อมบรรยากาศของการเรียนรู้

3.2 วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้

ฟรานซิส (อ้างใน สุมาลี สังข์ศรี, 2544) กล่าวว่า วัตถุประสงค์ของการจัดแหล่งความรู้ก็เพื่อพัฒนาทักษะความสามารถด้านต่าง ๆ ของประชาชน เพื่อให้ประชาชนเรียนรู้ได้อย่างอิสระ เป็นการเรียนรู้เต็มเต็มตลอดชีวิต เพื่อให้ผู้ใช้บริการได้ใช้ศักยภาพอย่างเต็มความสามารถ กล่าวคือ

- 1) เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคล
- 2) เพื่อหาแนวทางการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ
- 3) เพื่อจัดหาโอกาสสร้างประสบการณ์การเรียนรู้จากสื่อ
- 4) เพื่อจัดหาโอกาสการศึกษาอย่างอิสระ และศึกษาด้วยตนเอง
- 5) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการพิจารณาตัดสินใจที่เรียนรู้ด้วยตนเอง
- 6) เพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการเรียนรู้ และทักษะการใช้วัสดุอุปกรณ์
- 7) เพื่อพัฒนาความคิดริเริ่ม ความเป็นอิสระ ความรับผิดชอบ การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

8) เพื่อพัฒนาทักษะด้านการค้นคว้า การอภิปราย การสนทนา การนำเอาความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้

9) เพื่อเป็นแรงจูงใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิต

บุญเลิศ มาแสง (2540) อ้างอิงจากสุมาลี สังข์ศรี 2544 กล่าวคือ การจัดตั้งแหล่งความรู้ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งแหล่งความรู้ไว้ 5 ประการ คือ

1) เพื่อพัฒนาแหล่งวิทยาการของหมู่บ้าน เช่น ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านและที่อ่านหนังสือวัด หรือโรงเรียน ให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้านที่สามารถให้บริการแก่ประชาชนได้ทุกกลุ่มทุกเพศ ทุกวัย

2) เพื่อจัดตั้งแหล่งความรู้หมู่บ้านขึ้นในพื้นที่ที่ยังไม่เคยมีการจัดตั้งแหล่งวิทยาการรูปแบบใด ๆ มาก่อน

3) เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างกว้างขวาง ตลอดเวลา ได้รับการบริการทางการศึกษาในรูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยพัฒนาทักษะความสามารถในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตตามความพร้อมและความต้องการ

4) เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารกิจกรรมการศึกษาด้วยตนเอง โดยอาศัยองค์กรท้องถิ่น หรือตัวแทนของประชาชนในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มนักศึกษาทางไกล กลุ่มพลังมวลชน และอาสาสมัครในหมู่บ้าน

5) เพื่อส่งเสริมให้เกิดการระดมทรัพยากรและการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ ตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน และหน่วยงานภาคเอกชนตามแนวนโยบายการพัฒนาชนบทแห่งชาติ

3.3 บทบาทหน้าที่ของแหล่งการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้มีหน้าที่ทั่วไปที่กว้างมาก ซึ่งมักจะเป็นเรื่องปกติของแหล่งเรียนรู้ การดำเนินงานต่าง ๆ ของแหล่งเรียนรู้จะขึ้นอยู่กับระดับของสภาพเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม ชุมชนที่แหล่งเรียนรู้นั้นให้บริการ หน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งสำหรับผู้ให้การสนับสนุนและผู้ดำเนินการคือ แหล่งเรียนรู้จะต้องทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม เพื่อสนองความต้องการของผู้รับบริการ ดังนั้นแหล่งเรียนรู้จึงมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ต้องสามารถตอบสนองการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการ (Process of Learning) การเรียนรู้โดยปฏิบัติจริง (Learning by doing) ทั้งการเรียนรู้ของคนในชุมชนที่มีแหล่งเรียนรู้ของตนเองอยู่แล้ว และการเรียนรู้ของคนอื่น ๆ ทั้งในระบบ นอกกระบวน และตามอัธยาศัย

2. เป็นแหล่งทำกิจกรรม แหล่งทัศนศึกษา แหล่งฝึกงาน และแหล่งประกอบอาชีพของผู้เรียน

3. เป็นแหล่งสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น โดยตนเอง

4. เป็นห้องเรียนทางธรรมชาติ เป็นแหล่งศึกษา ค้นคว้า วิจัย และฝึกอบรม

5. เป็นองค์กรเปิด ผู้สนใจสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างเต็มที่และทั่วถึง

6. สามารถเผยแพร่ข้อมูลแก่ผู้เรียน ในเชิงรุก เข้าสู่ทุกกลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึง ประหยัด และสะดวก

7. มีการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน

8. มีสื่อประเภทต่าง ๆ ประกอบด้วย สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนและการพัฒนาอาชีพ

แหล่งเรียนรู้ในประเทศไทยมีอยู่มากและบางแห่งก็ทำหน้าที่เป็นสถานที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นแก่ผู้มาเยือนได้โดยสมบูรณ์ บางแหล่งมีองค์ความรู้ที่จะให้แก่ผู้เรียนในหลากหลายสาขาวิชา แต่ยังไม่มีการรู้ว่ามีแหล่งเรียนรู้เหล่านี้อยู่ และจะเริ่มดำเนินการประชาสัมพันธ์ตัวเองได้อย่างไร วิธีการเพิ่มเติมในเรื่องของการสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานของแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้ดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพโดยจะต้องดำเนินงาน ดังนี้

1) กำหนดกระบวนการบริหาร ซึ่งในที่นี้ก็คือในแหล่งเรียนรู้นั้น ๆ ควรระบุเรื่องการจัดการให้ชัดเจน โดยมีผู้จัดการ ซึ่งอาจเป็นบุคคล องค์กร คณะบุคคล และชุมชนก็ได้ เพื่อจะได้มีแกนกลางในการทำหน้าที่เชิงบริหารจัดการ การมีผู้จัดการหรือคณะบุคคลมาดูแลนั้นจะเป็นบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ นั่นเอง จะเป็นปราชญ์เป็นผู้รู้ หรือเป็นพระภิกษุสงฆ์ก็ได้ บุคคลในชุมชนนี้จะเป็นผู้ที่สามารถประสานงานร่วมกับบุคคลอื่น ๆ อาทิ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่จะมาร่วมมือกันพัฒนาความรู้ร่วมกันจัดทำเนื้อหาสาระ รูปแบบ กระบวนการที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ผู้มาเยือนต่อไป

2) สร้างระบบเครือข่าย แหล่งเรียนรู้ทำงานคนเดียวไม่ได้ ต้องมีเพื่อนร่วมงาน กรณีตัวอย่างเพื่อนร่วมงานของแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ อาจมีเพื่อนร่วมงานหลายประเภท เช่น เพื่อนร่วมงานระหว่างพิพิธภัณฑ์ด้วยกันเอง เพื่อนร่วมงานกับสถาบันการศึกษา เพื่อนร่วมงานที่เป็นบุคคล ได้แก่ กลุ่มที่จบการศึกษาแล้ว หรือกลุ่มที่มาให้ความช่วยเหลือแก่พิพิธภัณฑ์ (กลุ่มอาสาสมัคร) เพื่อนร่วมงานกับองค์กรวัฒนธรรม องค์กรวัฒนธรรม คือ หอสมุด โบราณสถาน ชมรมกีฬา องค์กรทางศิลปะ และหน่วยงานวัฒนธรรมต่าง ๆ เพื่อนร่วมงานกับเครือข่ายอื่น ๆ เครือข่ายอื่น หมายถึง การขยายพื้นที่การบริการแก่กลุ่มบุคคล เช่น ในโรงพยาบาล ในสำนักงานคุ้มครองเด็กและเยาวชน

ในทันตสถาน เป็นต้น ระบบเครือข่ายที่ให้แหล่งเรียนรู้สร้างระบบเครือข่าย ก็เพื่อประโยชน์ของการให้ความรู้ที่หลากหลายกว้างขวางและการได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากแหล่งต่าง ๆ นั้นเอง

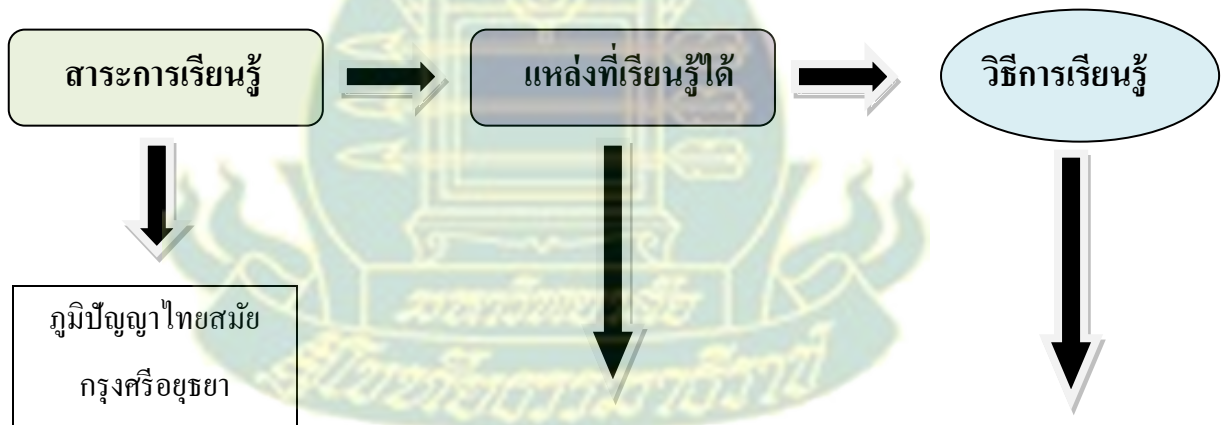
3) การจัดทำกรอบแนวคิด แผนงาน โครงการ กิจกรรมเป็นรายปี โดยผู้เรียนนั้นมาจากทุกพื้นที่ แหล่งเรียนรู้จึงควรจัดทำข้อมูลไว้ให้ผู้เรียนจากต่างภูมิภาค สามารถเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้อย่างเป็นระบบตามความต้องการของผู้เรียน

4) มีการเชื่อมโยงการเรียนการสอน การจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ ทั้งในระบบ นอก ระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย

5) ส่งเสริมให้เป็นแหล่งรายได้ เศรษฐกิจชุมชน โดยมีการจัดการอบรมสาธิต วิธีผลิตผลิตภัณฑ์นานาชนิด

6) มีการประชาสัมพันธ์ผลงานให้แพร่หลาย เพื่อประกาศให้ผู้เรียน ผู้สนใจได้รับรู้ว่าอะไรคือองค์ความรู้ของแหล่งเรียนรู้ และผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ในเรื่องใดบ้าง

ภาพการจัดสาระความรู้ในแหล่งเรียนรู้ จากตัวอย่างการพัฒนาการเรียนรู้และวิธีการเรียนรู้ จากตัวอย่างแหล่งเรียนรู้ในพระนครศรีอยุธยา เป็นภาพกรุงเก่าที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานจนได้รับการยกย่องให้เป็น “มหานครแห่งการเรียนรู้” ผู้สนใจสามารถเรียนรู้ได้อย่างหลายเรื่องราว สอดคล้องกับหลักสูตร สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด เป็นตัวอย่างพอที่จะได้เห็นภาพและนำไปสู่การปฏิบัติได้ดังนี้

- เรือนไทย
- ภาษาและวรรณกรรม
- การก่อสร้าง
- หัตถกรรม/เครื่องจักรสาน
- ระบบการป้องกันภัยธรรมชาติ

- คู่มือแผน
- เอกสาร โบราณ
- ป้อมกำแพงเมืองประตูเมือง
- กฎีเรือไทยต่าง ๆ
- ระบบकुคลอง

- การศึกษาจากสถานที่จริง
- การฟังคำบรรยายจากครู ผู้รู้ วิทยากร
- การเข้าไปชมด้วยตนเอง
- การทดลอง/สาธิต
- การวาดภาพ ถ่ายภาพ และเขียนเล่าเรื่องด้วยตนเอง

การดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ต้องมีประสิทธิภาพ ต้องทำงานเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน โดยรัฐให้คำปรึกษาด้านวิชาการ เข้ามาช่วยประสานการจัดกระบวนการกลุ่ม รวมทั้งสร้างผู้นำเพื่อกระตุ้นให้เกิดแหล่งเรียนรู้และการจัดการที่ยั่งยืน ส่วนภาคเอกชนก็เข้ามาส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้ สำหรับภาคชุมชนหรือประชาชนนั้นก็เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมของแหล่งเรียนรู้

ในการทำงานต้องคำนึงถึงทรัพยากรว่าควรใช้ทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกันอย่างมีคุณค่า ให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์การเรียนรู้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ต้องมีการจัดกิจกรรมระหว่างสมาชิกเครือข่ายเพื่อให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำประสบการณ์ที่ดีไปประยุกต์ใช้ รวมทั้งการจัดระดมความคิด เพื่อพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ หากสามารถดำเนินการได้ดังกล่าวข้างต้น เราจะมีแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน การเรียนรู้จะช่วยเสริมสร้างพลังอำนาจของมนุษย์ก้าวไปสู่อนาคตที่สดใส การปฏิรูปการศึกษานำมาซึ่งโอกาสและทางเลือกให้ผู้เรียนได้เลือกเส้นทางการเรียนรู้ของตนตามความถนัด ตามความสามารถ คนไทยทุกคนมีโอกาสเข้ารับการศึกษาจากบริการของรัฐที่จัดไว้ให้ได้อย่างทั่วถึง ด้วยความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาทั้งในโรงเรียน และนอกรั้วโรงเรียน แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่หลากหลายทั้งที่มีอยู่แล้ว และที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่ ต่างพร้อมที่จะเป็นแหล่งให้ความรู้ ทักษะ บันเทิง และนำมาซึ่งอาชีพให้แก่ผู้เรียน ดังนั้นขอให้ผู้เรียนทุกเพศทุกวัยได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้เหล่านี้อย่างจริงจัง

3.4 รูปแบบการจัดแหล่งเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์เรียนรู้ เพื่อกระตุ้นส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดแหล่งการเรียนรู้จะต้องอาศัยความร่วมมือและประสานกันทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน การจัดแหล่งความรู้สามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณีที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับ

บุญเลิศ มาแสง (2532) ได้กำหนดรูปแบบแหล่งความรู้เป็น 4 รูปแบบ คือ

1) แหล่งความรู้ที่พัฒนาจากที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เนื่องจากที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นแหล่งข่าวสารข้อมูลที่สำคัญยิ่งของชุมชนแหล่งหนึ่ง นอกเหนือไปจากโรงเรียน ซึ่งกรมการศึกษานอกโรงเรียนมีนโยบายขยายที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านออกไปให้ทั่วถึงทุกหมู่บ้าน สนับสนุนหนังสือพิมพ์และวารสาร จากหลักการนี้ ทำให้เห็นแนวทางที่จะพัฒนาที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้าน โดยความร่วมมือของชาวบ้าน เช่น คณะกรรมการที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน กลุ่มนักศึกษาทางไกล หรือกลุ่มพลังอื่น ๆ รวมทั้งกลุ่มอาสาสมัคร ซึ่ง

สามารถให้บริการความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน ในขอบเขตเนื้อหาที่กว้างขวางมากขึ้นกว่าเดิม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในหมู่บ้านให้ดีขึ้น

2) แหล่งความรู้หมู่บ้านที่จัดขึ้นในวัด วัดในชนบทโดยทั่วไปถือเป็นศูนย์กลางที่สำคัญแห่งหนึ่งของชุมชน เป็นสถานที่ที่ประชาชนมาพบปะกันประกอบศาสนกิจร่วมกัน โดยมีพระเป็นผู้ให้การอบรมเทศนา ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ประการหนึ่ง หากจะพัฒนาให้วัดสามารถให้บริการความรู้ให้กับประชาชนในรูปแบบแหล่งความรู้ก็กระทำได้ เพราะวัดมีบริเวณกว้างขวาง รมรื่น มีพระภิกษุและสามเณรที่ประชาชนเคารพนับถือ และมีเวลาพอที่จะทำประโยชน์ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี ประกอบกับสามารถดูแลและประสานงานกับคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการแหล่งความรู้ได้อย่างใกล้ชิดและมีประสิทธิภาพ

3) แหล่งความรู้ที่จัดขึ้นในโรงเรียน เนื่องจากโรงเรียนเป็นสถาบันการศึกษาให้แก่ประชาชนในชุมชน มีอาคารสถานที่พร้อม และมีห้องสมุดโรงเรียน หรือสามารถจัดเป็นห้องสมุดโรงเรียน ที่ให้บริการประชาชนในชุมชนได้ โดยจัดทำเป็นแหล่งความรู้ให้บริการแก่ชาวบ้านได้เข้ามาใช้บริการ โดยไม่จำกัดเพศ และวัย

4) แหล่งความรู้ที่จัดขึ้นในสถานที่สาธารณะหรือที่ที่ประชาชนบริจาคน ในบางหมู่บ้านที่ไม่มีวัด โรงเรียนหรือที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน จึงมีข้อจำกัดทำให้ไม่มีฐานที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้าน แต่ก็สามารถพัฒนาที่สาธารณะหรือสถานที่ที่มีผู้บริจาคให้ในหมู่บ้านให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้านได้ โดยสถานที่ดังกล่าวจะต้องอยู่ในหมู่บ้าน ประชาชนทุกคนสามารถใช้บริการได้อย่างสะดวกและปลอดภัย

ผู้ดูแลแหล่งการเรียนรู้ ควรมีความรู้ความเข้าใจวิธีจัดหาทรัพยากร สารสนเทศให้สอดคล้องกับหลักสูตรให้ตรงความต้องการของผู้ใช้ ดังนี้

1. ศึกษาและทำความเข้าใจหลักสูตร โดยร่วมวิเคราะห์หลักสูตรกับครูผู้สอนรายวิชาต่าง ๆ

2. จัดทำแบบให้ครุณักเรียนเสนอรายชื่อสื่อที่ต้องการ

3. รวบรวมรายชื่อสื่อที่ต้องการจัดซื้อและจัดหาทรัพยากรสารสนเทศให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้และหลากหลาย เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนและเพื่อความบันเทิง

4. วิเคราะห์และจัดทำรายการสื่อต่าง ๆ ในแหล่งการเรียนรู้

5. จัดทำเครื่องมือสืบค้นสื่อต่าง ๆ ในแหล่งการเรียนรู้

6. ประชาสัมพันธ์แนะนำสื่อใหม่แก่ผู้ใช้

7. ดูแลบำรุงรักษาสื่อต่าง ๆ ให้อยู่ในสภาพที่ดีพร้อมที่จะใช้งานได้ทันที

การจัดการสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้

สภาพแวดล้อมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอน การจัดการสภาพแวดล้อมทางการเรียนการสอนแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางวิชาการ

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ คือการดำเนินการจัดสถานที่ และครุภัณฑ์ที่เหมาะสมทันสมัย และสะดวกเพียงพอต่อการให้บริการและปฏิบัติงาน นอกจากนี้ควรจัดและประดับให้สวยงามด้วยดอกไม้และต้นไม้ และรูปภาพ ย่อมเป็นแรงกระตุ้นให้นักเรียนสนใจเข้ามาใช้บริการแหล่งการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

2. สภาพแวดล้อมทางวิชาการ การจัดบรรยากาศทางวิชาการควรมีพื้นที่เพียงพอสำหรับการเข้าใช้ ใช้พร้อมกันของนักเรียนจำนวนมากได้ จัดให้มีมุมต่าง ๆ เช่น มุมวารสาร มุมอินเทอร์เน็ต แล้วแต่ความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้นั้น

รูปแบบของการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้

การออกแบบกิจกรรมในแหล่งเรียนรู้หรือการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น ผู้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้จึงต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบของกิจกรรมและกลุ่มเป้าหมายที่จะทำกิจกรรมหรือใช้กิจกรรมตลอดจนวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ เพราะกิจกรรมการเรียนรู้จะเป็นสิ่งจูงใจให้ผู้เรียนได้ทดลองปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้หรือจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้ ดังนั้นการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้จึงควรมีรูปแบบที่หลากหลายเพื่อสร้างความสนใจ ไม่เกิดความเบื่อหน่ายและทำทนายให้อายากรู้ อยากลอง โดยมีรูปแบบที่สำคัญ ดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบเป็นแบบถูกผิด เป็นกิจกรรมที่ออกแบบเป็นแบบฝึกที่ใช้ประโยคบอกเล่า ที่ให้ผู้เรียนอ่านแล้วเลือกใส่เครื่องหมายถูกหรือผิดตามดุลยพินิจของผู้เรียน

2. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบเป็นแบบจับคู่ เป็นแบบฝึกที่ประกอบด้วยคำถามหรือตัวปัญหาเป็นตัวย่นไว้ในสดมภ์ซ้ายมือ โดยมีที่ว่างไว้หน้าข้อ เพื่อให้ผู้เรียนเลือกคำตอบที่กำหนดไว้ในสดมภ์ขวามือมาจับคู่กับคำถามให้สอดคล้องกัน โดยใช้หมายเลขหรือรหัสคำตอบไปไว้หน้าข้อคำถามหรือจะโยงเส้นก็ได้

3. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบเป็นแบบเติมคำหรือเติมข้อความ เป็นกิจกรรมที่ออกแบบเป็นแบบฝึกที่มีข้อความไว้ให้แต่จะเว้นช่องว่างให้ผู้เรียนเติมคำหรือข้อความที่ขาดหายไป ซึ่งคำหรือข้อความที่นำมาเติมอาจให้เติมอย่างอิสระหรือกำหนดตัวเลือกให้เติมก็ได้

4. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบเป็นกิจกรรมที่มีตัวเลือกแบบหลายตัวเลือก เป็นแบบเชิงทดสอบ โดยจะมี 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นคำถามที่จะต้องเป็นประโยคคำถามที่สมบูรณ์ ชัดเจน ไม่คลุมเครือ ส่วนที่ 2 เป็นตัวเลือก คือ คำตอบซึ่งอาจมี 3-5 ตัวเลือกก็ได้ ตัวเลือกทั้งหมดจะมีตัวเลือกที่ถูกที่สุดเพียงตัวเลือกเดียว ส่วนที่เหลือเป็นตัวลวง

5. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบเป็นแบบอัตนัย คือ ความเรียงเป็นแบบฝึกที่มีตัวคำถาม ผู้เรียนต้องเขียนบรรยายตอบอย่างเสรีตามความรู้ความสามารถโดยไม่จำกัดคำตอบ แต่จำกัดในเรื่องเวลา อาจใช้รูปแบบของคำถามทั่ว ๆ ไป หรือเป็นคำสั่งให้เขียนเรื่องราวต่าง ๆ ก็ได้

6. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบเป็นการจดบันทึก คือ ต้องการให้ผู้เรียนรู้จักการจดบันทึก การเขียนเรื่องราวต่าง ๆ ตามสิ่งที่ได้เห็นหรือได้ฟังจากผู้รู้ในแหล่งเรียนรู้ตามความรู้ความเข้าใจของตนเอง โดยผู้ออกแบบกิจกรรมอาจมีคำสั่งที่ให้ผู้เรียนเขียนเรื่องราวที่ได้เห็น ได้ฟังตามความสนใจของตนเอง โดยผู้ออกแบบกิจกรรมอาจมีคำสั่งที่ให้ผู้เรียนเขียนเรื่องราวที่ได้เห็น ได้ฟังตามความสนใจของตนเอง การจดบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า ทบทวน และศึกษาเพิ่มเติมได้ นอกจากนี้การบันทึกโดยการวาดภาพก็ยังเป็นกิจกรรมการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนระลึกหรือนึกถึงรายละเอียดต่าง ๆ ที่ได้เห็นหรือฟังด้วย

7. กิจกรรมที่ออกแบบเป็นลักษณะเกมส์ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่งที่ผู้เรียนส่วนใหญ่ชอบ เพราะจะมีความสุขสนุกสนานไม่น่าเบื่อ ซึ่งผู้ออกแบบเกมส์ต้องนำเอาองค์ความรู้ของแหล่งเรียนรู้นั้น แล้วนำมาประยุกต์และออกแบบเป็นเกมส์ เช่น ตัวอย่างเกมส์ปริศนาอักษรไขว้ เกมส์จับผิดภาพ ฯลฯ ซึ่งการออกแบบเป็นเกมส์นั้นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนการเรียนรู้วิธีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นเกมส์ เวลา วัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ เป็นต้น เป็นสิ่งที่ผู้สอนต้องมีการศึกษารายละเอียดต่างเพื่อความเข้าใจกระบวนการต่อไป

ขั้นตอนและหลักในการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้

1. ศึกษารวบรวมรายละเอียดต่าง ๆ ขององค์ความรู้ในแหล่งเรียนรู้ตลอดจนวิธีการและแนวคิดที่เกี่ยวกับการนำเสนอความรู้ของแหล่งเรียนรู้หรือจากผู้รู้ในแหล่งเรียนรู้โดยการถอดองค์ความรู้จากผู้รู้และวิเคราะห์องค์ความรู้ของแหล่งเรียนรู้

2. ศึกษาแหล่งทางการเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้หรือจุดชมต่าง ๆ ของแหล่งเรียนรู้ตลอดจนอาณาเขตพื้นที่ของแหล่งเรียนรู้

3. ศึกษารายละเอียดสาระการเรียนรู้ในหลักสูตรเพื่อวิเคราะห์สาระการเรียนรู้และมาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรเพื่อเปรียบเทียบกับองค์ความรู้ของแหล่งเรียนรู้

4. ศึกษาวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายเพื่อออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักจิตวิทยา พัฒนาการและลำดับขั้นตอนของการเรียนรู้ของผู้เรียน กิจกรรมการเรียนรู้ควรเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจ และจูงใจผู้เรียนและมีหลากหลายรูปแบบ

5. กำหนดจุดประสงค์ของการเรียนรู้และออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายของการเรียนรู้และวิธีการนำเสนอ

6. ผู้สอนและผู้เรียนควรมีโอกาสวางแผนร่วมกันในการออกแบบกิจกรรมสำหรับเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้

7. กิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้จะต้องไม่ไปทำลายกฎระเบียบหรือข้อบังคับของแหล่งเรียนรู้

8. กิจกรรมการเรียนรู้ควรมีการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญและความถูกต้องของเจ้าหน้าที่ของแหล่งเรียนรู้

9. ควรมีการนำกิจกรรมที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้และควรเป็นกิจกรรมที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาเพื่อความเหมาะสมกับการเรียนรู้

จากการวิจัยและพัฒนาการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ทั้ง 9 รูปแบบ ในระดับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 90 แห่งทั่วประเทศ ของภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2548 ผลปรากฏว่า ผลจากการใช้รูปแบบการเรียนรู้ ประเมิน โดยใช้แบบทดสอบเปรียบเทียบผลการเรียนรู้อ่อนเรียนและหลังเรียนทุกรูปแบบการเรียนรู้ พบว่า นักเรียนทั้ง 90 โรงเรียน มีผลการเรียนในภาพรวมหลังเรียนสูงขึ้นทุกรูปแบบ เกิดผลประทบต่อการปฏิบัติงานของครูผู้สอนที่ดำเนินการวิจัยและพัฒนา กับเพื่อนร่วมงาน โรงเรียน และชุมชนในด้านดี คือ ครูผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างถูกต้องตามหลักการสำคัญของรูปแบบการเรียนรู้แต่ละรูปแบบ มีการเผยแพร่ไปสู่ครูท่านอื่น ๆ ในโรงเรียนเดียวกัน เกิดการขยายผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่วยเหลือกันและกันอย่างเป็นกัลยาณมิตร โรงเรียนและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และโครงการนี้ยังสามารถสร้างนักวิจัยหน้าใหม่ให้เกิดขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก

สำหรับรูปแบบการเรียนรู้ทั้ง 9 ประกอบด้วย

1. รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบพัฒนากระบวนการคิดด้วยการใช้คำถาม
2. รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบพัฒนากระบวนการคิดแบบวิทยาศาสตร์ : กระบวนการแก้ปัญหา
3. รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบพัฒนากระบวนการคิดแบบวิทยาศาสตร์ : แบบเน้นปัญหาเป็นฐาน
4. รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบสร้างองค์ความรู้
5. รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์
6. รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงาน
7. รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบประสบการณ์และที่เน้นการปฏิบัติ
8. รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการคู่พหุปัญญา
9. รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ระบบนิเวศในนาข้าวและแปลงผัก

ลักษณะของพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติของประเทศไทย

1. เป็นพิพิธภัณฑ์ชั้นนำที่ทันสมัย
2. มีแนวคิดในการนำเสนอที่ใช้แนวคิดเชิง Thematic approach คือ การนำเสนอแก่นเรื่องราวแทนการเน้นแต่วัตถุ (Object – based) แบบสมัยก่อน
3. เน้นการเรียนรู้ที่เข้าถึงผู้ชมทุกกลุ่มเป้าหมาย ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยไม่จำกัดเพศ-วัย คุณวุฒิและฐานะทางสังคม มีการใช้แนวคิดแบบ Interactive approach เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมและสิ่งแสดง
4. พิจารณาเลือกใช้สื่อหลายประเภท (multi-medium for the exhibition) เพื่อเสริมสร้างความรู้และบรรยากาศในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมาย
5. มีทั้งการจัดแสดงแบบถาวร และแบบหมุนเวียน มีกิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องเพื่อสร้างความมีชีวิตให้แก่พิพิธภัณฑ์
6. พื้นที่ทางกายเป็น Complex Museum ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มอาคารที่ตอบสนองต่อการใช้งาน และการจัดแสดงที่หลากหลาย
7. มีการศึกษาวิจัยต่อเนื่อง เพิ่มพูนองค์ความรู้แก่คลังความรู้ของประเทศชาติ เชื่อมโยงแขนงความรู้สากล กับภูมิปัญญาไทย
8. มีระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ คล่องตัว และทันสมัย
9. เปิดโอกาสแก่การมีส่วนร่วมของประชาชน นักวิชาการ ชุมชนและสังคม อย่างกว้างขวาง
10. มีส่วนอำนวยความสะดวกครบถ้วน

แนวการนำเสนอเนื้อหา

1. เน้นการนำเสนอเนื้อหาเชิงบูรณาการ เพื่อให้ครอบคลุมองค์ความรู้ ทั้งด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา โบราณคดี ชาติพันธุ์วิทยา สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี และศิลปกรรมศาสตร์ ฯลฯ
2. ใช้งานวิจัยเป็นพื้นฐานในการสร้างเนื้อหา
3. ในการรวบรวมเนื้อหาใช้การศึกษา วิเคราะห์ จัดลำดับความคิด เพื่อสร้าง “แก่นเรื่องรวม” (theme) ให้ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอ โดยใช้ทักษะของการเล่าเรื่อง (Story telling) เริ่มตั้งแต่การปูพื้น เกริ่นนำ การเดินเรื่อง การสร้างจุดเน้น การสรุปและการนำความคิดไปสร้างจินตภาพให้เห็นรูปลักษณ์ของนิทรรศการโดยรวม
4. แบ่งเนื้อหาออกเป็นประเด็นต่าง ๆ แต่ละประเด็นคำนึงถึง Context เพื่อสร้างความตระหนักรู้ จุดประกายให้เกิดความใฝ่รู้ ง่ายต่อการเรียนรู้ และความเข้าใจ ง่ายต่อการจดจำ และนำไปคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง

4. การส่งเสริมการศึกษาในสถานประกอบการ

การส่งเสริมการศึกษาในสถานประกอบการ ประกอบด้วย ความหมายของสถานประกอบการ ความสำคัญของสถานประกอบการกับการศึกษา บทบาทของสถานประกอบการกับการศึกษา และแนวคิดการส่งเสริมการเรียนรู้ในสถานประกอบการ ดังนี้

4.1 ความหมายของสถานประกอบการ สถานประกอบการ หมายถึง สถานประกอบกิจการ เพื่อหวังผลทางเศรษฐกิจ โดยมีผู้ประกอบการหรือนายจ้าง และลูกจ้างดำเนินการอยู่เป็นประจำ เช่น ห้างร้าน บริษัท โรงงาน รวมถึงสถานประกอบการอาชีวศึกษา ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบกิจการทางอาชีวศึกษาในครอบครัว” (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2532 : 4) ซึ่งถ้าพิจารณาแล้วสถานประกอบการจะครอบคลุมการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจทุกประเภท ทั้งที่มีนายจ้างและลูกจ้าง ตลอดจนสถานประกอบอาชีวศึกษา หรือกิจการอาชีวศึกษาในครอบครัว ซึ่งอาจไม่มีการจ้างแรงงานก็ได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อมาพิจารณาถึงเกณฑ์ในการเทียบโอนการเรียนวิชาอาชีวแล้ว ได้มีการกำหนดเกณฑ์ในลักษณะที่แยกกัน และพยายามแยกสถานประกอบอาชีวศึกษาออกจากความหมายของสถานประกอบการที่กำหนดไว้เดิม ซึ่งสถานประกอบการจะมีผู้ประกอบการที่กำหนดไว้เดิม สถานประกอบการจะมีผู้ประกอบการที่เป็นนายจ้างและลูกจ้าง ดำเนินการอยู่เป็นประจำ เช่น ห้างร้าน บริษัท โรงงาน และตัวอย่างของสถานประกอบการ การอาชีวศึกษา เช่น หัตถกรรมในครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืช เป็นต้น (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2532 : 1) จึงเป็นการแสดงว่าการใช้คำทั้งสองยังไม่เป็นไปอย่างคงเส้นคงวา ไม่ว่าความหมายของสถานประกอบการ สถานประกอบอาชีวศึกษา สถานประกอบกิจการและคำอื่น ๆ เกี่ยวข้องจะมีการใช้ในความหมายที่คล้ายคลึงหรือแตกต่างกันก็ตาม แต่สำหรับการนำมาเป็นแหล่งวิทยาการทางการศึกษาแล้ว การเรียกชื่อหรือความหมายที่แตกต่างกันนั้นมิได้มีผลแตกต่างกันอย่างไร แม้ว่าจะมีการใช้คำว่า สถานประกอบการ ในความหมายที่แตกต่างกันไปบ้างตามลักษณะเฉพาะของแต่ละสาขาวิชา แต่ความหมายของสถานประกอบการนั้นจะครอบคลุมถึงสถานประกอบกิจการที่หวังผลทางเศรษฐกิจโดยที่กิจการที่ประกอบหรือดำเนินการนั้นต้องไม่ขัดต่อกฎหมายบ้านเมือง ส่วนการจ้างแรงงานนั้นมิได้ถือเป็นเรื่องสำคัญ ดังนั้นจะมีการจ้างแรงงานหรือไม่มีการจ้างแรงงานก็ได้ ดังนั้นตามความหมายโดยทั่วไป สถานประกอบการ หมายถึง สถานประกอบกิจการที่ไม่ขัดต่อกฎหมายบ้านเมือง เป็นกิจการที่หวังผลทางเศรษฐกิจหรือกำไร

4.2 ความสำคัญของสถานประกอบการกับการศึกษา การศึกษากับสถานประกอบการนั้น อาจเป็นลักษณะที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สถานประกอบการอาจมองการศึกษาในฐานะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการทางเศรษฐกิจ และยอมรับว่าทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต เป็นตัวแปรที่สำคัญในการกำหนดผลลัพธ์ในการผลิตอีกด้วย คือ เมื่อมนุษย์มีคุณภาพแล้ว

ผลผลิตก็จะสูงตามไปด้วย และหากทรัพยากรมนุษย์ดีของคุณภาพ ผลผลิตของสถานประกอบการก็ย่อมต่ำตาม

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นความจำเป็นสำหรับการพัฒนาประเทศในอนาคต จากสภาพการณ์ที่ประชากรเพิ่มขึ้นในขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่อย่างจำกัด ในอนาคตผลิตผลของประเทศจะต้องเป็นลักษณะที่มีมูลค่าและคุณภาพสูง ซึ่งจะต้องมีการพัฒนากำลังคนโดยอาศัย การศึกษาให้พร้อมที่จะเผชิญกับสภาพดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการศึกษายเป็นกระบวนการที่จะให้ได้มาซึ่งประชาชน หรือบุคคลที่มีคุณภาพ และเป็นกระบวนการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สถานประกอบการเองก็มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตลอดจนการศึกษาในหลาย ๆ ประการคือ

1) **กำหนดเป้าหมายในการพัฒนากำลังคน** สถานประกอบการมีความสำคัญยิ่งต่อ การศึกษา เนื่องจากสถานประกอบการเป็นผู้กำหนดปริมาณและคุณลักษณะของกำลังคนที่ต้องการใช้ เป้าหมายที่สำคัญของการศึกษาและการพัฒนาก็คือ การที่ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ส่วนหนึ่งก็คือ การมีรายได้หรือการมีงานทำ นอกจากงานในภาครัฐบาล งานธุรกิจส่วนตัวแล้ว ตลาดแรงงานที่สำคัญก็คือ สถานประกอบการในลักษณะของโรงงาน บริษัท ห้างร้านต่าง ๆ ฉะนั้น สถานประกอบการเหล่านี้จึงมีส่วนกำหนดความต้องการกำลังคนที่จะตอบสนองได้ด้วยการศึกษา

2) **สนับสนุนกิจกรรมการศึกษา** การจัดกิจกรรมการศึกษานั้น สถานประกอบการ สามารถดำเนินการจัดเอง ซึ่งอาจเป็นการจัดขึ้นเพื่อพัฒนาบุคลากร เจ้าหน้าที่ภายในสถานประกอบการ เอง อันเป็นรูปแบบหนึ่งของการศึกษา นอกจากนี้แล้วสถานประกอบการยังเป็นแหล่งฝึกทักษะและฝึก ปฏิบัติต่าง ๆ เป็นสถานที่สำหรับการทัศนศึกษาของนักเรียนและผู้สนใจ ตลอดจนเป็นแหล่ง ข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ สถานประกอบการยังมีความสำคัญโดยการให้สถานศึกษาที่จัดกิจกรรมการศึกษา ได้ใช้อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ในการจัดกิจกรรมการศึกษา รวมทั้งการอนุญาตให้พนักงาน เจ้าหน้าที่เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษา สถานประกอบการยังได้สนับสนุนสถานศึกษาในรูปของทุนทรัพย์ และวัสดุครุภัณฑ์เพื่อให้สถานศึกษาสามารถจัดกิจกรรมการศึกษาได้ทั่วถึง และเป็นประโยชน์สูงสุด

3) **ประหยัดเงินลงทุนในการศึกษาของรัฐ** เนื่องจากสถานประกอบการร่วมจัด กิจกรรมการศึกษากับหน่วยงานการศึกษา หรือเป็นสถานที่ฝึกปฏิบัติในลักษณะนี้ ทำให้รัฐไม่ต้อง ลงทุนเป็นจำนวนมากในการจัดหาอุปกรณ์การฝึก และวิทยากรผู้มีความชำนาญ เพราะสิ่งดังกล่าวนี้มี อยู่ในสถานประกอบการอยู่แล้ว

4) **ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง** กระบวนการจัดการเรียนการสอนและจิตวิทยา การเรียนรู้ก็เป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดกิจกรรมการศึกษา การเรียนรู้ของบุคคลนั้นเป็นผลมาจาก ประสบการณ์ของบุคคลนั้น (วิกิร ตันพวุฒโธ 2528 : 54) ฉะนั้น การเรียนและการฝึกปฏิบัติในสถาน ประกอบการจะให้ประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียน ได้มากกว่า อีกทั้งยังมีใช่เป็นการเรียนรู้แต่เฉพาะ

ความรู้และทักษะเท่านั้น การที่ได้ใช้เวลาอยู่ในสถานประกอบการยังเป็นการหล่อหลอมสภาพของสังคมการทำงาน และมีชีวิตจริงให้กับผู้เรียน จึงเป็นโอกาสที่ผู้เรียนอาจมีการพัฒนาในทุก ๆ ด้านไปพร้อม ๆ กัน

5) **ทำให้เกิดความยืดหยุ่นทางการศึกษา** ความยืดหยุ่นที่เกิดขึ้นนี้มีลักษณะที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต ในปัจจุบันการจัดการศึกษาได้พยายามจัดให้มีลักษณะถ่ายโอน หรือเทียบโอนกันได้ ทั้งในระบบและนอกระบบ ตลอดจนเทียบโอนประสบการณ์ทางอาชีพ การไปศึกษาวิชาอาชีพจากแหล่งวิทยากร และการไปศึกษาจากสถานประกอบการเป็นผลการเรียน จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความต้องการและความสมัครใจ ซึ่งถือเป็นหลักพื้นฐานของการศึกษา และยังเป็นการลดข้อจำกัดในเรื่องสถานที่ศึกษาอบรมเพราะสามารถศึกษาได้จากแหล่งวิทยากรและสถานประกอบการ ที่มีอยู่ทั่วไปในชุมชน สถานประกอบการจึงมีความสำคัญที่มีส่วนทำให้เกิดความยืดหยุ่นและต่อเนื่องในกระบวนการทางการศึกษา

6) **เป็นแหล่งประกอบอาชีพให้กับผู้สำเร็จการศึกษา** สถานประกอบการมีความสำคัญในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของผู้ใช้ผลิตผลของการศึกษา เนื่องจากสถานประกอบการเป็นแหล่งอาชีพที่สำคัญนอกเหนือไปจากราชการ ในกรณีที่สถานศึกษาจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อเตรียมคนเข้าทำงานหรือประกอบอาชีพ ความสำเร็จของการศึกษาอยู่ที่การดำเนินงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ คือผู้เรียนเมื่อเรียนสำเร็จแล้วมีงานทำหรือไม่ การที่ผู้เรียนจะได้รับคัดเลือกให้เข้าทำงานนั้นก็ย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของการศึกษาที่จัดขึ้น สถานประกอบการจึงมีความสำคัญในการกำหนดจำนวนคุณสมบัติของบุคคลที่ต้องการ ขณะเดียวกันสถานประกอบการยังมีส่วนในการจัดดำเนินงานและสนับสนุนการดำเนินงานการศึกษา ทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินลุล่วงไปได้ การร่วมมือกันระหว่างสถาบันการศึกษาและสถานประกอบการ ช่วยประหยัดเงินลงทุนในการศึกษาและการใช้สถานประกอบการเป็นแหล่งการเรียนรู้และฝึกทักษะ สามารถกระตุ้นและสนับสนุนให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีและเข้าใจสภาพความเป็นจริงในสังคมการทำงาน

4.3 **บทบาทของสถานประกอบการกับการศึกษา** การศึกษาและสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของบุคคล จึงไม่สามารถแยกการศึกษาออกจากสังคมได้ การศึกษาเป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพของบุคคลโดยกระบวนการเรียนรู้ แม้ว่าภาระหน้าที่ในการจัดการศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของรัฐ แต่สมาชิกในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน สถานประกอบการ และกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน สามารถร่วมกันจัดกิจกรรมการศึกษาได้ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่บุคคล ชุมชน และสังคม การที่แหล่งทรัพยากรและแหล่งวิทยากรต่าง ๆ ในชุมชนมีบทบาทในการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อชุมชน ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ เช่น การเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา เนื่องจากการระดมสรรพ

กำลังและทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ ในชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษา เป็นการลดการสูญเปล่าทางเศรษฐกิจ (อุดม พรหมแก้วงาม 2531:7) นอกจากนี้จะเป็นการระดมความรู้และลดการสูญเปล่าทางเศรษฐกิจแล้ว ยังมีผลทางจิตใจคือ เป็นการสร้างสำนึกในการมีส่วนร่วมความรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ในฐานะที่สถานประกอบการเป็นสมาชิกหน่วยหนึ่งของชุมชนและสังคม

เมื่อสถานประกอบการมีส่วนจัดกิจกรรมการศึกษา เป็นการกระจายและเพิ่มจำนวนแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสเลือกศึกษาและเข้าร่วมกิจกรรมได้ตามความต้องการอย่างสะดวกสบาย มิได้ถูกจำกัดโดยระยะทางหรือสถานที่ จึงทำให้สถานประกอบการเข้ามามีบทบาทในการศึกษา บทบาทของสถานประกอบการในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาประกอบด้วย

1. บทบาทเป็นผู้จัดกิจกรรมการศึกษา สถานประกอบการสามารถจัดกิจกรรมการศึกษาได้ภายใต้ข้อกำหนดที่กำหนดไว้ และกิจกรรมการศึกษานั้น ไม่จำเป็นจะต้องเป็นกิจกรรมที่จัดในลักษณะของห้องเรียนเท่านั้น จะเป็นกิจกรรมในลักษณะหรือรูปแบบอื่นก็ได้ เช่น บริการห้องสมุด บริการแนะแนว หากจำแนกบทบาทในฐานะที่เป็นผู้จัดกิจกรรมการศึกษาของสถานประกอบการแล้ว อาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ ลักษณะที่เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และลักษณะที่เป็นการให้บริการข่าวสารข้อมูล

2. บทบาทเป็นผู้ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษา เป็นลักษณะหนึ่งที่สถานประกอบการได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สามารถให้การบริการกับประชาชนและบุคลากรภายในสถานประกอบการ โดยสถานศึกษาดำเนินงานเป็นองค์กรกลางในการประสานงานและธุรการ ส่วนสถานประกอบการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนภายใต้ชื่อของสถานศึกษา เสมือนว่าสถานประกอบการต่าง ๆ เป็นหน่วยจัดของสถานศึกษา

3. สถานประกอบการเป็นผู้สนับสนุนจัดกิจกรรมศึกษานอกระบบ การสนับสนุนนั้นอาจเป็นไปได้ในหลาย ๆ ลักษณะคือ ในฐานะที่เป็นผู้ใช้ผลผลิตจากการศึกษา สถานประกอบการโดยผู้ประกอบได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ตลอดจนหลักสูตรการศึกษาของสถานศึกษา หรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการฝึกวิชาชีพ และสถานประกอบการยังมีส่วนสนับสนุนการจัดกิจกรรมการศึกษา โดยให้ใช้บุคลากรเพื่อเป็นวิทยากรผู้สอนและฝึกทักษะต่าง ๆ ให้กับสถานศึกษา

โดยสรุป สถานประกอบการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนจึงมีหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม ประกอบกับสถานประกอบการเองก็มีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาบุคลากร โดยอาศัยกระบวนการทางการศึกษา สถานประกอบการจึงมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการศึกษา ในลักษณะที่ เป็นผู้จัดกิจกรรม ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษากับสถานศึกษาและหน่วยงานของรัฐ และยังมีบทบาทในด้านการสนับสนุนการจัดกิจกรรมการศึกษา

4.4 แนวคิดการส่งเสริมการเรียนรู้ในสถานประกอบการ การศึกษาในสถานประกอบการ (Workplace Education) หรือการเรียนรู้ ณ ที่ทำงาน (Work-place learning) ของบุคคลนับเป็นรูปแบบการศึกษาที่จำเป็นและถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติ และเป็นปัจเจกบุคคล สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผล และสนองความต้องการของบุคคลในเรื่องความก้าวหน้าในอาชีพและพัฒนาศักยภาพส่วนบุคคลไปพร้อม ๆ กัน การเรียนรู้ในสถานประกอบการครอบคลุมถึงการฝึกอบรมทักษะใหม่ ๆ ไป เพื่อพัฒนาตนเอง ซึ่งผลจากการเรียนรู้จะช่วยเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันพัฒนาทักษะอาชีพและเพิ่มขีดความสามารถในการจ้างงาน

ในยุค โลกาภิวัตน์อย่างในปัจจุบัน เจ้าของสถานประกอบการ หรือโรงงานอุตสาหกรรม ต่างตระหนักดีว่า การดำเนินการให้ได้ผลสูงสุดและสามารถแข่งขันกับผู้อื่นได้นั้น จำเป็นต้องมีแรงงานหรือคนงานที่มีความรู้ (Knowledge Workers) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ คนงานที่มีความรู้น้อยจะต้องได้รับการพัฒนา หรือแทนที่ด้วยคนงานที่มีความรอบรู้ (Knowledge Workers หรือ Gold – Collar Workers) คนเหล่านี้ หมายถึงคนงานที่ได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีความรู้และข้อมูล เป็นคนที่สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินผล ข้อมูลและใช้ข้อมูลเหล่านั้นในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ knowledge Workers อาจหมายถึงบุคคลที่มีทักษะและความสามารถ เป็นผู้มีการศึกษาสูง มีความคิดสร้างสรรค์ มีความรู้ทางคอมพิวเตอร์ และมีทักษะในการปรับความคิด ความสามารถ และทำงานในสถานการณ์ใด ๆ ก็ได้ (Brown, 1999) ในการพัฒนาคนงานในสถานประกอบการให้มีคุณลักษณะของคนที่มีความรอบรู้นี้ เจ้าของสถานประกอบการหรือผู้รับผิดชอบสามารถส่งเสริมหรือสร้างบรรยากาศในสถานที่ทำงาน เพื่อให้คนงานเหล่านี้พัฒนาเป็นคนงานที่มีความรู้ได้โดยยึดหลักการต่อไปนี้ (Verespej, 1999)

1. มีความปรารถนาให้คนงานทุกคนต้องการการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
2. พยายามรวมกลุ่มคนงานที่มีความสามารถเข้าด้วยกันในแต่ละระดับของกลุ่มคนงาน
3. ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาความสามารถของบุคคล และ
4. ส่งเสริมสร้างพลังให้คนงานปฏิบัติงานและผลิตผลงานให้มากขึ้น

4.4.1 แนวคิดการส่งเสริมการเรียนรู้ในสถานประกอบการในประเทศไทย สำหรับประเทศไทย การเรียนรู้ในสถานประกอบการเป็นลักษณะของการพัฒนาบุคลากรในองค์กร เพื่อเพิ่มผลผลิตขององค์กร อย่างไรก็ตาม นักการศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ในสถานประกอบการมากขึ้น มีสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานทำหน้าที่ประเมินและรับรองมาตรฐานทักษะแรงงาน มีความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาและสถานประกอบการ เพื่อให้นักศึกษาได้

ฝึกประสบการณ์ และเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงในสถานที่ทำงาน มีความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน การศึกษากับเจ้าของโรงงานเพื่อเปิดชั้นเรียนในสถานประกอบการ ในปัจจุบันมีบริษัทเอกชนบาง แห่งได้นำแนวคิดเรื่องขององค์กรเรียนรู้ (Learning Organization) มาใช้ในการบริหารงาน เพื่อพัฒนา ศักยภาพและพัฒนาการเรียนรู้ของคนในองค์กร

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ให้ความสำคัญของการให้สถาน ประกอบการในฐานะที่เป็นสถานศึกษา และจัดให้มีการเทียบโอนประสบการณ์จากการทำงานใน สถานประกอบการให้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์ที่สามารถนำไปใช้ในการศึกษาต่อใน สถาบันการศึกษาได้ โดยพระราชบัญญัติดังกล่าวมีมาตราที่เอื้อให้มีการศึกษาในสถานประกอบการ มากยิ่งขึ้น ได้แก่ มาตรา 18 ข้อ 3 ที่กำหนดลักษณะของศูนย์การเรียนรู้ว่า “ศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ สถานที่ หน่วยงานจัดการเรียนการสอนนอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบัน ทางการแพทย์ สมาคมสภเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด” และในมาตรา 20 “การจัดการ อาชีวศึกษา การฝึกอบรมวิชาชีพ ให้จัดในสถานศึกษาของรัฐ สถานศึกษาของเอกชน สถาน ประกอบการ หรือโดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ ทั้งนี้ให้เป็นไปตาม กฎหมายว่าด้วยการอาชีวศึกษาและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง” พระราชบัญญัตินี้ยังเปิดโอกาสให้มีการเทียบ โอนผลการเรียน ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากการเรียนรู้นอกระบบ ตามอรรถศาสตร์ การฝึกอาชีพ หรือ จากประสบการณ์การทำงานได้ด้วย

นอกจากนี้ ในหมวด 8 ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา ได้กล่าวถึง การ ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ รวมทั้งสถานประกอบการเพื่อส่งเสริมการศึกษาและมีส่วนร่วมใน การรับภาระค่าใช้จ่ายตามความเหมาะสม ส่งเสริมให้ใช้มาตรการลดหย่อนภาษีหรือยกเว้นภาษีตาม ความเหมาะสมและความจำเป็น และรัฐจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษาที่จัดโดยบุคคล องค์กรอื่น ๆ รวมทั้งสถานประกอบการตามความเหมาะสมอีกด้วย จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัตินี้ จะช่วยส่งเสริม การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตในสถานประกอบการมากยิ่งขึ้น เป็นการจูงใจให้เจ้าของสถาน ประกอบการ เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างบรรยากาศ ในสถานประกอบการให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของ บุคลากรได้มากขึ้น

4.4.2 แนวคิดการส่งเสริมการเรียนรู้ในสถานประกอบการของต่างประเทศ

สหราชอาณาจักรเป็นประเทศหนึ่งที่มีความสำคัญต่อแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต และสังคม การเรียนรู้ การเรียนรู้ในสถานประกอบการ ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญหนึ่งของแนวคิดดังกล่าว เอกสาร “รายงานฉบับแรกของคณะกรรมการที่ปรึกษาแห่งชาติ ว่าด้วยเรื่องการศึกษาต่อเนื่องและการ เรียนรู้ตลอดชีวิต” ของสหราชอาณาจักร ได้กล่าวถึงแนวทางการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในสถาน

ประกอบการโดยตอบสนองความต้องการและความสนใจอันหลากหลายของผู้ที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมการเรียนรู้ในสถานประกอบการ ควรให้การสนับสนุนการเรียนรู้อย่างกว้าง ๆ 3 เรื่อง คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2543 : 122)

1) จัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับงาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและผลิตผลของแรงงานที่ประกอบอาชีพนั้น ๆ

2) จัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ ทักษะที่ถ่ายโยงกันได้ ในหน้าที่ต่าง ๆ กัน เพื่อสร้างสรรค์แรงงานที่มีความยืดหยุ่นกว่าเดิมและสอดคล้องกับธรรมชาติของงานที่เปลี่ยนแปลงหรือความต้องการของลูกจ้าง หรือของนายจ้างก็ได้ในระยะเวลาสั้น ๆ

3) ควรจัดร่างหลักสูตรการเรียนรู้ที่เน้นพัฒนาการส่วนบุคคล เพื่อเสริมความรู้ ทักษะ และความสามารถที่จำเป็นสำหรับการปรับเปลี่ยนหน้าที่การงาน โดยไม่ต้องจำกัดความก้าวหน้าของตนไว้กับงานที่ทำอยู่ในปัจจุบัน

ทั้งนี้ ผู้ที่ควรมีบทบาทในการพัฒนาประสิทธิผลการเรียนรู้ในสถานประกอบการ ได้แก่ รัฐ นายจ้าง และลูกจ้าง ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลตอบแทนจากการลงทุนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในสถานประกอบการนี้โดยตรง และทุกฝ่ายควรมีการประสานงานกัน เพื่อให้เกิดประสิทธิผลในการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

ประเทศสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ในสถานประกอบการในเรื่องของความรู้ ที่จำเป็นในสถานประกอบการ (Workplace Literacy) มากขึ้น ความรู้ที่จำเป็นมิใช่เป็นเพียงแค่ความสามารถในการใช้ภาษาหรือมีการศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่อาจหมายถึงความรู้หรือทักษะที่ต้องใช้ในการปฏิบัติงาน เช่น คอมพิวเตอร์ ทักษะการทำงานเป็นทีม หรือความรู้ด้านเทคนิคที่เกี่ยวข้องกับงานในความรับผิดชอบ เป็นต้น ในประเทศสหรัฐอเมริกามีการทำวิจัย และข้อเขียนเกี่ยวกับเรื่องนี้มากกว่า 900 เรื่อง (ค.ศ.2000) และมีโครงการ National Workplace Literacy Program (NWLP) เกิดขึ้นเพื่อการนี้ในกรณีของรัฐ Wisconsin มีความร่วมมือระหว่างบริษัทเอกชนกับ Wisconsin Workplace Partnership Training Program เพื่อทำการศึกษาศรีงมือในการประเมินผลการเรียนรู้ในสถานประกอบการ และในปีค.ศ. 1998 ได้มีการผ่านกฎหมาย The Workforce Investment Act (WIA) เพื่อเอื้อให้มีการจัดการศึกษาและการฝึกอบรมสำหรับผู้ใหญ่ การพัฒนาอาชีพ และการพัฒนาทักษะอาชีพ เพื่อการพัฒนาคุณภาพของแรงงาน อย่างเป็นระบบ เบ็ดเสร็จและเป็นที่พอใจของนายจ้าง

ไอร์แลนด์ เป็นอีกประเทศหนึ่ง ซึ่งได้ให้ความสำคัญต่อแนวคิดของการเรียนรู้ตลอดชีวิตในการพัฒนาแรงงาน และการศึกษาในสถานประกอบการ ปัจจุบันไอร์แลนด์ประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานฝีมือ (Skilled labour) และพยายามให้มาตรการต่าง ๆ ในการพัฒนาฝีมือแรงงาน เช่น มี National Employment Action Plan (NEAP) และ The Task Force on Lifelong

Learning ซึ่งทำหน้าที่ในการช่วยเหลือ คนว่างงานให้กลับเข้าทำงาน และพัฒนาทักษะฝีมือคนงาน ด้วยรูปแบบวิธีการต่าง ๆ ที่ยืดหยุ่น รัฐจะยกเว้นภาษีแก่บริษัทสำหรับค่าใช้จ่ายในการส่งเสริมการเรียนรู้ของคนงาน การอนุญาตให้คนงานลาศึกษาต่อได้โดยได้รับเงินเดือน การใช้นโยบายการเปลี่ยนแปลงสถานประกอบการให้เป็นองค์กรเรียนรู้ (Learning Organization) เพื่อช่วยให้คนงานพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ และบูรณาการการปฏิบัติงานกับการเรียนรู้เข้าด้วยกัน นอกจากนี้ ไอร์แลนด์ มีหน่วยงาน Adult Literacy Service ที่จัดครูไปสอนความรู้ที่จำเป็น ในสถานประกอบการ (Workplace Literacy) ด้วยความร่วมมือของภาคอุตสาหกรรม

5. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บุปผา เจริญทรัพย์ (2519) สัมภาษณ์ความคิดเห็นของประชาชนต่อบริการของห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัดสังกัดกระทรวงศึกษาธิการในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า ห้องสมุดประชาชนในต่างจังหวัดนับว่าเป็นศูนย์กลางจัดกิจกรรมในวันสำคัญและโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อห้องสมุดเป็นส่วนหนึ่งของศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนประจำจังหวัด จึงจำเป็นต้องจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อประกอบงานการศึกษาออกโรงเรียนโดยสม่ำเสมอ

สุนิตย์ ชูใจ (2532) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการให้บริการห้องสมุดประชาชน : กรณีศึกษาจังหวัดปราจีนบุรีพบว่าผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงอายุระหว่าง 20-29 ปี การศึกษาระดับมัธยมศึกษาอาชีพราชการที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลใช้บริการห้องสมุดเฉลี่ย 2 ครั้งต่อสัปดาห์ ผู้ใช้บริการส่วนใหญ่มีความพอใจต่อการให้บริการของห้องสมุดที่ตั้งและอาคารสถานที่อยู่ในเกณฑ์ที่ดี ส่วนการจัดการด้านกิจกรรมอยู่ในเกณฑ์พอใช้

อุบลวรรณ กิตติมานนท์ (2521) ศึกษาความต้องการของผู้ใช้บริการห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้ใช้บริการห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่มาใช้ห้องสมุดเพื่อศึกษาค้นคว้าหนังสือและสิ่งพิมพ์ต่างๆในห้องสมุด และเพื่อพักผ่อน และใช้เวลาว่างในการอ่านหนังสือ ทั้งนี้ผู้ใช้ห้องสมุดส่วนใหญ่เป็นนักเรียนและนักศึกษาและผู้ทำงานแล้ว

สุจิตรา คำสะอาด (2540) อ้างอิงจากสุมาลี สังข์ศรี 2544 ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาทักษะแรงงานของสถานประกอบการขนาดกลาง ที่มีคนงานตั้งแต่ 100-499 คน ของอุตสาหกรรม 5 ประเภท คือ อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม อาหารและเครื่องดื่ม ยานยนต์และชิ้นส่วน อิเล็กทรอนิกส์และเครื่องไฟฟ้า และอัญมณีและเครื่องประดับ ที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 286 แห่ง ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบของการพัฒนาทักษะแรงงานที่สถานประกอบการขนาดกลางดำเนินการอยู่ ส่วนใหญ่เป็นการจัดฝึกอบรมภายในสถานประกอบการเอง รองลงมาเป็นการส่งลูกจ้างไปศึกษาดูงานทั้งในประเทศและต่างประเทศ การส่งลูกจ้างไปอบรมกับหน่วยงานภาคเอกชน และภาครัฐ การสนับสนุนให้ลูกจ้างไปศึกษาต่อนอกเวลา และจัดการศึกษาออกโรงเรียน

ภายในโรงงาน ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญคือ การไม่สามารถส่งลูกจ้างเข้าไปรับการฝึกอบรมทักษะกระบวนการการผลิตเพราะต้องใช้กำลังแรงงานเต็มที่ การขาดแคลนงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์บุคลากรที่ทำหน้าที่ฝึกอบรมพัฒนาทักษะแรงงาน ขาดการประสานงานกับสถานประกอบการด้วยกันเอง และหน่วยงานภาครัฐ ตลอดจนลูกจ้างไม่ให้ความสนใจที่จะเข้ารับการพัฒนาทักษะเพิ่มเติมตามลำดับ

สำราญ แสงเดช (2541) ได้สำรวจความสนใจของผู้ใช้แรงงานในสถานประกอบการในการเข้าเรียนหลักสูตรอาชีวศึกษาทางไกลของกรมอาชีวศึกษา วิทยาลัยในจังหวัดปทุมธานี จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ใช้แรงงาน จำนวน 400 คน มีพื้นฐานการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) ขึ้นไป คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยกำหนดสัดส่วนตามขนาดของโรงงาน และอำเภอที่ตั้งโรงงานใน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอลองหลวง อำเภอลำลูกกา และอำเภอธัญบุรี เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม ได้รับแบบสอบถามที่สมบูรณ์นำมาวิเคราะห์ จำนวน 384 ฉบับ (ร้อยละ 96) ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น ในด้านพาณิชยกรรม ช่างอุตสาหกรรม คหกรรม ศิลปกรรมและเกษตรกรรม ตามลำดับ นอกจากนี้ ผู้ใช้แรงงานได้ให้ข้อเสนอแนะว่าควรเปิดสอนในวันอาทิตย์ทั้งวัน ส่วนข้อเสนอเกี่ยวกับการเรียนการสอน คือ ควรสอนวิชาการและควรมีการพบกลุ่มให้มาก ขอให้เปิดห้องสมุดให้ใช้ และควรเปิดวิชาที่เรียนแล้วสามารถรับงานได้

สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน (2542) ได้ศึกษารูปแบบการฝึกอบรมทางไกลสำหรับข้าราชการพลเรือน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของทั้งหัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัดเกี่ยวกับรูปแบบและประเภทของสื่อในการฝึกอบรมทางไกลสำหรับข้าราชการพลเรือน เพื่อศึกษาความคิดเห็นและความต้องการของหัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัดเกี่ยวกับสื่อสำหรับการฝึกอบรมและเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของหัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัดเกี่ยวกับประเภทของสื่อที่มีความสำคัญต่อการฝึกอบรมทางไกลโดยใช้วิธีการศึกษาเป็นการสอบถามความคิดเห็นและความต้องการของหัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัดของหน่วยงานต่างๆ ผลการวิจัยพบว่าหัวหน้า ส่วนราชการประจำจังหวัดส่วนใหญ่เห็นว่ารูปแบบการสอนทางไกลที่เหมาะสมสำหรับข้าราชการพลเรือน ได้แก่ รูปแบบการสอนทางไกลโดยใช้สื่อประสม โดยมีสื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อหลักและมีการสอนเสริมหรือหากพบกลุ่มเป็นสื่อเสริมและเห็นว่า สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อที่มีความสำคัญ และคาดว่าจะสามารถกระจายได้ทั่วถึงทั้งประเทศในระดับมากเป็นอันดับหนึ่ง นอกจากนี้ยังเห็นว่ารูปแบบสนทนาประกอบการซักถามเป็นรูปแบบการนำเสนอรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อการฝึกอบรมทางไกลที่น่าสนใจ ในระดับมากเป็นอันดับหนึ่ง สำหรับเวลาการนำเสนอรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อการฝึกอบรมทางไกลที่เหมาะสมคือ ช่วงกลางคืน (18.01-

21.00 น.) ในวันจันทร์ถึงวันศุกร์ และช่วงสาย (09.01-12.00 น.) ในวันเสาร์และอาทิตย์ และรายการหนึ่งๆ ควรมีความยาว 30 นาที

อัญชลีกร กุลสุวรรณ (2543) ได้ศึกษาแนวโน้มการจัดห้องสมุดประชาชนจังหวัดสังกัดกระทรวงศึกษาธิการปีพุทธศักราช 2543 พบว่าอาคารสถานที่ของห้องสมุดประชาชนที่อาศัยอยู่กับหน่วยงานอื่น ๆ จะได้รับงบประมาณสร้างใหม่เป็นเอกเทศแนวทางการพัฒนาบุคลากร เน้นการให้ความรู้ด้านบรรณารักษ์เพิ่มเติมวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งจะเพิ่มและเน้นการให้บริการข่าวสารข้อมูลโดยสื่อทุกรูปแบบบทบาทหน้าที่จะเน้นคุณธรรมของวิทยาการทุกสาขาวิชาห้องสมุดประชาชนอำเภอจะเน้นความร่วมมือกันหาแนวทางพัฒนาการดำเนินงานและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นมีการใช้สื่อที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดการบริหารและกิจกรรมจะส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้สื่อสารสนเทศเป็นสาระหลักและให้บริการด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมากขึ้นวัสดุอุปกรณ์และครุภัณฑ์มีลักษณะที่ผู้ใช้บริการสามารถเรียนรู้และใช้ได้ด้วยตนเองมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมการประเมินผลเน้นให้ผู้ปฏิบัติงาน ประเมินตนเองการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ของประชาชน โดยจะประเมินความก้าวหน้าในการดำเนินงานทุกด้าน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศึกษาแนวโน้มการจัดห้องสมุด ประจำจังหวัดในทศวรรษหน้าตามทัศนคติของบุคลากรห้องสมุด ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคกลางพบว่า 1) อาคารสถานที่ของห้องสมุดประชาชนควรมีลักษณะเป็นเอกเทศ อยู่ในเขตชุมชนภายในและภายนอกห้องสมุดมีสภาพแวดล้อมที่ดีมีการจัดมุมต่างๆเป็นลักษณะเฉพาะเพื่อความสะดวกมีป้ายชื่อห้องสมุด ติดชัดเจนทางเข้าออกมีทางเดินและติดตั้งที่กันขโมย 2) บุคลากรห้องสมุดควรมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีด้านบรรณารักษศาสตร์และพัฒนาให้เป็นหัวหน้าศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนได้ควรมีการเพิ่มอัตรากำลังและการฝึกอบรมให้สามารถปฏิบัติงานในด้านต่างๆการจัดห้องสมุดควรมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัยทำหน้าที่ตรวจสอบและเป็นพี่เลี้ยงให้ห้องสมุดประจำอำเภอรวมทั้งเป็นศูนย์รวมของวิทยาการทุกแขนงสำหรับการศึกษาค้นคว้าและวิจัยของประชาชน 3) ควรมีการบริการเชิงรุกในด้านต่างๆและจัดกิจกรรมทุกประเภทที่ใช้สื่อสารสนเทศเป็นหลัก 4) เทคโนโลยีด้านคอมพิวเตอร์จะมีความสำคัญสำหรับห้องสมุดประชาชนจังหวัด การกำหนดจำนวนวัสดุอุปกรณ์และครุภัณฑ์ควรขึ้นอยู่กับงบประมาณที่ได้รับและการพิจารณาของคณะกรรมการห้องสมุดประชาชนจังหวัดกิจกรรมการระดมสมองแบบมีส่วนร่วมและนำกิจกรรมไปทดลองใช้ในห้องสมุดประจำจังหวัดสงขลาจำนวน 4 แห่ง คือห้องสมุดประชาชนจังหวัดสงขลาห้องสมุดประชาชนอำเภอหาดใหญ่ ห้องสมุดประชาชนอำเภอรัตนภูมิ และห้องสมุดประชาชนอำเภอสะเดา ผลการศึกษาพัฒนาได้รูปแบบกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยจำนวน 16 กิจกรรม อาทิเช่นบริการยืม-คืนสื่อแบบเครือข่ายการจัดสื่อแบบมุมประสบการณ์ บริการสารสนเทศแนะนำการใช้ห้องสมุดบริการตอบคำถามช่วยค้นคว้าบริการอินเทอร์เน็ตบริการสื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) และเว็บไซต์(website)

นิทรรศการศูนย์ข้อมูลท้องถิ่นบริการแนะนำให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานห้องสมุดขั้นพื้นฐานแก่หน่วยงานที่สนใจเป็นต้น ผลการประเมินกิจกรรมจากผู้ให้บริการพบว่าความคิดเห็นต่อกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยในภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาในแต่ละกิจกรรมพบว่ากิจกรรมการเรียนการสอนโดยวิธีห้องสมุดอยู่ในระดับปานกลางส่วนกิจกรรมอื่นๆอยู่ในระดับมาก นอกจากนี้ผลการประเมินกิจกรรมจากผู้บริหารการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอและบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชน พบว่า กิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยทุกกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่ดีทำให้ห้องสมุดประชาชนเป็นศูนย์กลางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างแท้จริง

เกื้อ วงศ์บุญสิน และคณะ (2546) ได้ศึกษาแนวโน้มความต้องการที่มีต่อทักษะแรงงานไทยในช่วง 15 ปีข้างหน้า และยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมต่อการพัฒนาทักษะแรงงานไทย ศึกษาจากประชากร 5 กลุ่มคือ ทรัพยากรมนุษย์ในภาพรวม กลุ่มนิสิตนักศึกษาที่จบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาและระดับ ปวช./ปวส. และกลุ่มนักเรียนที่จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งกำลังจะแยกศึกษาสายสามัญและสายอาชีวะ หรือจะเข้าสู่ตลาดแรงงาน ข้อค้นพบของการศึกษาได้จากความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์ สรุปได้ว่า ในช่วง 15 ปีข้างหน้า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของไทย จำเป็นต้องเน้นในเชิงปริมาณ อีกทั้งจำเป็นต้องเน้นการปรับปรุงด้านการบริหาร และกระบวนการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้เพราะแนวโน้มความต้องการด้านปริมาณของแรงงานไทยในช่วง 15 ปีข้างหน้า จะเพิ่มปริมาณขึ้นอีกเพียง 10 ปีเท่านั้น จากความต้องการด้านปริมาณของแรงงานจะชะลอลดลงจนถึงระดับคงที่ในช่วง 11-15 ปีข้างหน้า ในขณะที่ความต้องการทรัพยากรมนุษย์ในเชิงคุณภาพเพิ่มขึ้น ทักษะแรงงานไทยในอนาคตที่พึงประสงค์จะเกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของแรงงานเป็นส่วนใหญ่ โดยมีจุดเน้นที่ทักษะ เทคนิคที่เหมาะสมกับวิชาชีพ ทักษะในการบริหารจัดการและทักษะทางภาษา

กระทรวงแรงงาน (2546) ได้ศึกษาสาเหตุการไม่หางานทำของผู้ไม่มีงานทำ แต่พร้อมที่จะทำงาน เป็นการสำรวจการว่างงานในกลุ่มบัณฑิตจบใหม่ พบว่า บางคนไม่มีความพร้อม การเตรียมความพร้อมเป็นตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อการออกหางานทำ การไม่ยอมปรับตัว ปรับทัศนคติในการทำงาน และการเลือกงาน คือปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ว่างงาน การสำรวจการว่างงานในกลุ่มนี้มีมากพอสมควร ส่วนข้อเสนอแนะสรุปว่า ผู้ว่างงานที่เป็นบัณฑิตจบใหม่ เป็นผู้ที่ไม่มีประสบการณ์ในการทำงานมาก่อน กรมการจัดหางานควรจัดให้มีการฝึกอบรม เตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่ตลาดแรงงาน เช่น ด้านคอมพิวเตอร์ ภาษา ขับรถ ตลอดจนการปรับตัวและทัศนคติในการทำงาน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547) จัดทำโครงการศึกษาเพื่อจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรม โดยมีวัตถุประสงค์คือ 1) ศึกษาสภาพและทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจโดยรวม รวมถึง

แนวโน้มความต้องการกำลังคนในภาคเศรษฐกิจต่างๆ ของประเทศ 2) เพื่อศึกษาสถานะกำลังแรงงาน ทั้งด้านอุปสงค์และอุปทานในอุตสาหกรรมเป้าหมาย 7 อุตสาหกรรม และ 3) เพื่อจัดทำยุทธศาสตร์ การพัฒนากำลังคนที่สอดคล้องกับความต้องการ ตลอดจนห่วงโซ่อุตสาหกรรมของอุตสาหกรรมทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพรวม 13 รายการ จากการศึกษาสภาพของการพัฒนากำลังคนเพื่อ อุตสาหกรรม พบปัญหาเชิงคุณภาพของผู้จบการศึกษาในระดับต่างๆ ในเรื่องความรู้และทักษะของ กำลังคนที่คาดหวัง พบปัญหากำลังคนเชิงคุณภาพในระดับพื้นฐาน ดังนี้ 1) ขาดเจตคติที่ดีในการเข้า ทำงานภาคอุตสาหกรรม 2) ขาดความรู้พื้นฐานด้านภาษา ด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และ คอมพิวเตอร์ 3) ขาดทักษะในการแก้ปัญหาและทำงานเป็นทีม 4) ขาดทักษะในการสื่อสารกับเพื่อน ร่วมงาน และ 5) ขาดทักษะและความรู้เฉพาะทางโดยเฉพาะด้านช่างและอุตสาหกรรม

เรีตเซลบาราซและคณะ (ReitzelBarass et al) (2548) (อ้างอิงจาก อาชญญา รัตนอุบล และ คณะ 2548) ทำการวิจัยเรื่อง A Study of Exemplary Public Library Reading and Reading related Programs for Children, Youth, and Adults volume I and II เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีโดยเลือก ตัวแทนจากห้องสมุดประชาชนจำนวน 30 แห่ง ในการสำรวจการอ่านและการอ่านที่มีความสัมพันธ์ กับการวางแผน โดยศึกษาจากรายละเอียดการวางแผนประมาณค่าใช้จ่ายวิเคราะห์ประสิทธิภาพแต่ละ ห้องสมุด โดยจำแนกอายุเป็นเด็กวัยอนุบาลเด็กระดับชั้นประถมศึกษาเด็กวัยรุ่นผู้ใหญ่และ นอกเหนือจากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่กล่าวมาแล้วผลที่ได้จากการวิจัยในการประเมินผลจากการจัด กิจกรรมของห้องสมุดแสดงให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กวัยอนุบาลถ้าจะให้ได้ผลดีควรจะมี กิจกรรมสำหรับมารดาด้วยผู้ปกครองของเด็กส่วนมากจะให้ความสนใจในการจัดกิจกรรมของ ห้องสมุดสำหรับเด็กที่อยู่ในวัยอนุบาลในการเพิ่มพูนความสนใจในการอ่านของเด็กและการพูดคุย ของเด็กทั้งใน โรงเรียนและการเข้าสังคม